

Η ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ ΙΔΕΑ (ΜΕΛΕΤΗ ΒΙΒΛΙΚΟΘΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΙΣΤΟΡΙΚΟΔΟΓΜΑΤΙΚΗ)*

Υ Π Ο

ΑΝΔΡΕΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ ΙΔΕΑ ΕΝ ΤΗ ΚΑΙΝῃ ΔΙΑΘΗΚῃ

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα βαίνει ἐπὶ τῶν κεντρικῶν γραμμῶν τῆς Δαυνηλείου προφητείας, ἐμπλουτιζομένη ὁμως διὰ πολλῶν νέων στοιχείων ἐκ τῆς ἐν Χριστῷ θείας ἀποκαλύψεως καὶ μελετωμένη πάντοτε ὑπὸ τὸ πρῶσμα τῆς χριστιανικῆς ἐσχατολογίας. Διὰ μεθοδολογικούς μόνον σκοπούς, τὴν ἀνωτέρω ἰδέαν μετελετῶμεν κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειρὰν· ἐν τοῖς Συνοπτικοῖς, ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἰωάννου, παρὰ τῷ Παύλῳ καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ Ἀποκαλύψει.

α) Ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα ἐν τοῖς Συνοπτικοῖς.

Ἦν τὴν ἐν ἐπικεφαλίδι πηγὴν νοοῦμεν ἐν μόνον κεφάλαιον καὶ συγκεκριμένως τὴν ἀποκαλυπτικὴν ὁμιλίαν τοῦ Κυρίου περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν ἐσχάτων, ἣν διασώζουσι πάντες οἱ συνοπτικοί¹, ἰδιαιτέρως μάλιστα ὁ Ματθαῖος. Ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ταύτῃ δὲν ἔχομεν βεβαίως ρητὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, ἀλλὰ νύξεις μόνον καὶ γενικούς ὑπαινιγμούς. Τὸ κείμενον τοῦ Ματθαίου ἔχει ὡς ἑξῆς·

«Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἐπορεύετο καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιθεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ. (2) ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· οὐ βλέπετε ταῦτα πάντα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῆ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον ὅς οὐ καταλυθήσεται. (3) Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν λέγοντες· εἰπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος; (4) καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· βλέπετε μὴ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 209 τοῦ προηγουμένου τόμου.

1. Μάρκ. 13,1-37. Λουκ. 21,5-36.

τις ἡμᾶς πλανήσῃ. (5) πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες· ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν. (6) μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων· ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ γενέσθαι, ἀλλ' οὕτω ἐστὶ τὸ τέλος. (7) ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους· (8) πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων. (9) τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψιν καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου. (10) καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀλλήλους παραδώσουσιν καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους· (11) καὶ πολλοὶ ψευδοπροφήται ἐγερθήσονται καὶ πλανήσουσιν πολλούς· (12) καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. (13) ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. (14) καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος. (15) Ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ρηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἐστὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω, (16) τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, (17) ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβάτω ἄραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, (18) καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ ἐπιστρέψάτω ὀπίσω ἄραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. (19) οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχοῦσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος μηδὲ σαββάτω· (21) ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν οὐδ' οὐ μὴ γένηται. (22) καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβώθησονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. (23) τότε ἐὰν τις ὑμῖν εἴπῃ· ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός, ἢ ὧδε μὴ πιστεύσητε· (24) ἐγερθήσονται γὰρ ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσιν σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. (25) ἰδοὺ προεῖρηκα ὑμῖν. (26) ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν· ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστίν, μὴ ἐξέλθητε· ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσητε· (27) ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· (28) ὅπου ἐὰν ᾗ τὸ πτώμα ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἄετοί. (29) Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. (30) καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν οὐρανῷ καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς· (31) καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης, καὶ ἐπισυναξοῦσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν» (κεφ. 24, 1-31).

Ὅπως ἐν τῇ προφητείᾳ τοῦ Δανιὴλ ὁ Προφῆτης ἀναφερόμενος εἰς γεγονότα ἱστορικά τῆς Μακκαβαϊκῆς ἐποχῆς ἀνάγεται εἰς τοὺς μεσσιανικοὺς χρόνους, διὰ νὰ φθάσῃ ἀκολούθως εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀποκατάστασιν τῆς θείας βασιλείας, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀποκαλυπτικῇ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ὁ Κύριος, ἀπαντῶν εἰς σχετικὴν ἐπερώτησιν τῶν μαθητῶν του, προλέγει μὲν τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ θλιβερὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα θὰ προηγηθοῦν καὶ θὰ συνοδεύσουν αὐτήν, τὰ γεγονότα ὅμως ταῦτα λαμβάνονται ὡς τύποι τῆς ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀποστασίας καὶ τῶν φοβερῶν διωγμῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ (ὑπὸ τοῦ Ἄντιχριστοῦ), ἅτινα πάντα θὰ εἶναι σημεῖα προαγγελτικὰ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως τοῦ κόσμου.

Οἱ Μαθηταὶ ἐντυπωσιασθέντες ἐκ τῆς λαμπρότητος τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, προσῆλθον εἰς τὸν Ἰησοῦν, διὰ νὰ δείξουν εἰς αὐτὸν τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ. Ὁ Κύριος, λαβὼν ἀφορμὴν, προεφήτευσεν τὴν παντελεῆ καταστροφὴν τούτων. Οἱ μαθηταὶ τότε κυριαρχούμενοι ὑπὸ ἀγωνίας, ἐζήτησαν νὰ μάθουν πότε θὰ ἐγίνοντο ὅλα αὐτά, ὡς καὶ τὸν χρόνον τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Κυρίου εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνωμεν ποῖα γεγονότα ἀναφέρονται σαφῶς εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ποῖα εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Πολλὰ ὅμως σημεῖα τῆς ὁμιλίας, μάλιστα ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἀναλόγους περιγραφὰς τῆς δευτέρας πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῆς (2,1-12) καὶ τῆς ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως, δύνανται κάλλιστα νὰ ἀνακθῶσιν εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς. Τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπισυμβάσης τῷ 70 μ.Χ. ἐπὶ Τίτου, θὰ προηγηθῶσιν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ, ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ πεδίου τὰ ἀκόλουθα: α) Θὰ ἐμφανισθῶσι πολλοὶ ψευδομεσσίαι, οἵτινες, ἐκμεταλλεόμενοι τὴν κοινὴν προσδοκίαν τῶν μαθητῶν, ὅτι ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου δὲν θὰ ἐβράδυνε νὰ σημειωθῇ, θὰ ἀνακηρύξουν ἑαυτοὺς ὡς μεσσίας Χριστοὺς, καὶ θὰ κατορθώσουν νὰ παραπλανήσουν πολλοὺς². β) Τὴν ἀγρίαν ταύτην περίοδον θὰ πληρῶσι πόλεμοι φοβεροὶ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν λαῶν, μὲ ὅλα τὰ δεινὰ ἐπακόλουθα τῆς πείνης, τοῦ λοιμοῦ καὶ τῶν σεισμῶν³. Οἱ πιστοὶ ὅμως μαθηταὶ δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχοῦν καὶ νὰ ταράσσονται. γ) Οἱ εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι θὰ καταστῶσιν ἀντικείμενον μίσους καὶ διωγμοῦ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των. Οἱ διωγμοὶ οὗτοι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ ἁμαρτία, θὰ εἶναι τὸ σταθερὸν γινώρισμα τῆς δραματικῆς πάλης μεταξὺ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς βασιλείας τοῦ σκότους, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς θὰ εἶναι ὁ Σατανᾶς. Ἀπὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου καὶ ἐξῆς ὁ ἀγὼν οὗτος λαμβάνει χαρακτῆρα σαφῶς ἀντίχριστον. Αἱ δυνάμεις τοῦ σκότους ἐστράφησαν ἐν ὅλῃ τῇ οὐσίᾳ αὐτῶν ἐναντίον τοῦ

2. Ματθ. 24,5.11. Μάρκ. 13,22.

3. Λουκ. 21,11.

Χριστοῦ καὶ τῆς βασιλείας του, τὴν ὁποῖαν καὶ θὰ καταπολεμῶσι μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων. δ) Θὰ παρατηρηθῇ μεγάλη ἠθικὴ ἐξαχρείωσις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὰς καρδίας των θὰ κυριαρχήσῃ τὸ μῖσος, θὰ ἀλληλοπαραδίδωνται εἰς θάνατον, θὰ πληθυνθῇ ἡ ἀνομία καὶ θὰ ἀποφυγῇ ἡ ἀγάπη. Μόνον διὰ τῆς πλήρους καὶ τελείας ὑπομονῆς θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ σωτηρία. ε) Θὰ κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Τότε ἀκριβῶς θὰ φθάσῃ τὸ τέλος, προφανῶς ἡ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ. Τὸ γεγονός τῆς διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην πιστοποιεῖ ὁ Ἀπ. Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολὴν αὐτοῦ : «καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου οὐ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν...» (1,23), δέκα ἔτη πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἀπὸ τοῦ 15ου στίχου καὶ ἐξῆς ὁ Κύριος προβαίνει εἰς ἀπάντησιν ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος τῶν μαθητῶν. Στηριζόμενος ἐπὶ τῆς προφητείας τοῦ Δανιὴλ (9,27.12,11), προλέγει τὸ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως», ὅφ' ὃ δέον νὰ νοήσωμεν τὴν ὑπὸ τῶν Ζηλωτῶν Ἰουδαίων τῷ 68 μ.Χ. βεβήλωσιν τοῦ Ναοῦ, τὸν ὁποῖον μετέτρεψαν εἰς φρούριον, φονεύσαντες δύο ἀρχιερεῖς καὶ πολλοὺς ἄλλους Ἰουδαίους καὶ καταργήσαντες τὰς καθημερινὰς θυσίας⁴. Οὕτως ἐπανεληφθησαν τὰ ἐπὶ τοῦ Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς γεγονότα, ὅστις εἰσήγαγεν εἰς τὸ Ἱερὸν τὸ ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐθανάτωσε τὸν ἀρχιερέα Ὀνίαν Γ' καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν Ἰουδαίων καὶ κατήργησε τὴν καθημερινὴν λατρείαν. Τὸ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως» θὰ δώσῃ τὸ σύνθημα μιᾶς γενικῆς φυγῆς τῶν Χριστιανῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας. Οὗτοι ὅμως, ὡς γνωστόν, εἶχον ἤδη ἐγκαταλείψει τὰ Ἱεροσόλυμα καταφυγόντες εἰς Πέλλαν, πρὸ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἡ φυγὴ αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ μετὰ πάσης δυνατῆς σπουδῆς. Ὁ εὐρισκόμενος ἐπὶ τοῦ δώματος τῆς οἰκίας του δὲν πρέπει νὰ κατέλθῃ διὰ νὰ πάρῃ ἀποσκευάς, ἀλλὰ νὰ φύγῃ ἐσπευσμένως διὰ τῆς ἐξωτερικῆς κλιμακῶς. Ὁμοίως ὁ ἐργαζόμενος εἰς ἀγρὸν δὲν πρέπει νὰ καθυστερήσῃ ζητῶν νὰ παραλάβῃ τὸ ἱμάτιόν του. Πρέπει νὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ ἀμέσως καὶ νὰ φύγῃ. Οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι θὰ εἶναι ἐξόχως θλιβεροὶ διὰ τοὺς εὐρισκομένους εἰς ἀνάγκην, διὰ τὰς ἐγκυμονούσας καὶ τὰς θηλαζούσας γυναῖκας. Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ προσεύχωνται εἰς τὸν Θεόν, ὅπως μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν φυγὴν των ἐν καιρῷ χειμῶνος, ὅστις θὰ δυσχεράνη ὅπωςδήποτε τὰς κινήσεις των, ἢ ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου, ὅπερ ἀπηγόρευε τὴν μετακίνησιν⁵ καὶ τὸ ὁποῖον οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ σέβωνται.

Ὁ 21ος στίχος φαίνεται παρεισάγων γεγονότα καθαρῶς ἐσχατολογικά. Προλέγεται μία πολὺ μεγάλη θλίψις, ἥτις προφανῶς θὰ ἐπισυμβῇ κατὰ τὸ

4. 1 Μακκ. 1, 20-24.

5. Ἰωάν. 5,10. Ἱερ. 17,21.

τέλος τοῦ κόσμου, θλιψίς μοναδική καὶ ἐξαιρετος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, οἶαν οὐδέποτε ἄλλοτε εἶδον οἱ ἄνθρωποι, οὔτε καὶ πρόκειται νὰ ἴδουν. Οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι θὰ εἶναι καιροὶ χαλεποὶ καὶ δυσβάστακτοι, πλὴν ὅμως διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἐν ὑπομονῇ πολλῇ καὶ πίστει καὶ ἐλπίδι προσηλωμένους εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα, θὰ συντομευθοῦν. Τότε ἀκριβῶς θὰ κάμουν τὴν ἐμφάνισίν των νέοι ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι. Οὗτοι θὰ εἶναι ἐφωδιασμένοι, παρὰ τοῦ Σατανᾶ προφανῶς, διὰ δυνάμεως θαυματουργικῆς. Θὰ δώσουν σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ἡ δὲ ἐπιτυχία αὐτῶν εἰς τὸ ἀνίερρον ἔργον των θὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ παραπλανήσουν, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς. Ἄκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Κύριος ἐφιστᾷ ἰδιαίτερος τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν του νὰ μὴ πιστεύουν εὐχερῶς εἰς τὰ δόλια κηρύγματα τῶν τοιοῦτων ψευδοπροφητῶν, καθόσον ἡ ἔλευσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου θὰ εἶναι αἰφνιδια καὶ ἀπροσδόκητος, ὅπως ἡ ἀστραπὴ ἥτις ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν. Μετὰ τὴν θλιψίαν τὴν μεγάλην θὰ γίνῃ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου. Ἡ τάξις τῶν οὐρανίων σωμάτων θὰ διασαλευθῇ, θὰ ἀναφανῇ εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὅλαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς ἐν τρόμῳ πολλῷ θὰ ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Τότε θὰ ἀποστείλῃ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος, οἵτινες θὰ ἐπισυνάξουν τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων καὶ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς γῆς.

Καίτοι εἰς οὐδὲν σημεῖον τῆς ἀποκαλυπτικῆς του ὁμιλίας ὁ Κύριος λέγει τι ρητῶς περὶ τοῦ Ἄντιχρίστου, ὅμως τὰ περιγραφόμενα γεγονότα ἄριστα προσαρμόζονται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀνόμου, σιωπηρῶς ἐξάιροντα τὴν ἀπαισίαν ταύτην ἐσχατολογικὴν μορφήν περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν ἄλλαι πηγαι τῆς Κ. Διαθήκης, ὡς θέλομεν ἴδει ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Σχεδὸν ἅπαντα τὰ στοιχεῖα τῆς προφητείας τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ προτυποῦσι γεγονότα τῆς ἐσχατολογικῆς ἐποχῆς τοῦ Ἄντιχρίστου, ἣν ἐξάιρει ὁμοίως καὶ τὸ κυρίως ἀποκαλυπτικὸν ἐσχατολογικὸν μέρος αὐτῆς. Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων δυνάμεθα νὰ συνθέσωμεν τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περίπου ὡς ἐξῆς. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην θὰ χαρακτηρίζῃ μία ζοφερὰ ὑλιστικὴ κατὰπτωσις τῶν κανόνων τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ μία θρησκευτικὴ ἀδιαφορία καὶ ἔκπτωσις ἐκ τῆς πίστεως (ἡ ἀποστασία, ἣν περιγράφει ὁ Ἄπ. Παῦλος ἐν 2 Θεσσ. 2,3). Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ θὰ κηρυχθῇ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, τοῦθ' ὅπερ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ δογματικῇ φέρεται σταθερῶς ὡς σημεῖον προγνωστικὸν τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου. Θὰ ἀναστῶσι πολλοὶ ψευδομεσσίαὶ καὶ ψευδόχριστοι, οἵτινες, ἀντιποιοῦμενοι τὸ λυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ πολλῶν ἐξωτερικῶν θαυματοσημιῶν, θὰ κατορθώσουν νὰ παραπλανήσουν πολλοὺς ἐκ τῆς ὀρθῆς πίστεως, εἰ δυνατόν καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς (προφητικὴ δρᾶσις καὶ θαυματουργία τοῦ «ἀνόμου» καὶ τοῦ «Υἱοῦ τῆς ἀπωλείας») παρὰ τῷ Παύλῳ καὶ τοῦ ψευδοπροφήτου ἢ τοῦ θηρίου τοῦ

ἀναβαίνοντος ἐκ τῆς ξηραῖς τῆς ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως). Μεγάλη θλίψις καὶ ἀνάγκη καὶ διωγμὸς τῶν ἐκλεκτῶν (θάνατος εἰς ὄσους δὲν προσκυνοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ θηρίου ἐν τῇ Ἀποκαλύψει). Ἡ βεβήλωσις τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, γεγονὸς προτυπούμενον ὑπὸ τε τῆς βεβηλώσεως τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς, ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, καὶ τῶν Ἰουδαίων Ζηλωτῶν ἐν τῇ Καινῇ (ὁ ἀνόμος) παρὰ Παύλῳ θὰ ἀρθῇ ὑπεράνω παντὸς Θεοῦ καὶ θὰ καθίσῃ ἐντὸς τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, πειρώμενος νὰ ἀποδείξῃ ἑαυτὸν ὡς Θεόν). Τὸ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως» θὰ εἶναι σημεῖον δηλωτικὸν τοῦ τέλους. Ὅταν ἴδωσι τοῦτο οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἀναμένωσι τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν διωγμῶν καὶ τῆς φοβεραῖς δοκιμασίας τῶν ἐσχάτων καιρῶν, οἱ ἐκλεκτοὶ δεόν νὰ εἶναι ὀπλισμένοι μὲ ἰσχυρὰν ὑπομονήν, ἀναμένοντες τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Κυρίου πρὸς λύτρωσιν αὐτῶν. Τέλος ἢ κρίσις θὰ ἀρθῇ μὲ τὸν θρίαμβον τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀναφανῇ ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα κρίνῃ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ δικαιώσῃ τὴν πίστιν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ τῶν ἀγίων (ἀνάλογοι περιγραφὰι παρὰ τῷ Παύλῳ καὶ τῇ Ἀποκαλύψει).

Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς συνοπτικῆς προφητείας διαφωτίζουν καὶ συμπληροῦσι καὶ ἄλλαι πηγαὶ τῆς Κ. Διαθήκης, εἰς τὴν μελέτην τῶν ὁποίων προβαίνομεν ἐν τοῖς ἐξῆς.

β) Ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἰωάννου.

Σχετικῶς ὁμιλοῦσι τὰ κάτωθι κείμενα.

1. 1 Καθ. Ἰωάννου, κεφ. 2, 18-25 :

«Παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστίν, καὶ καθὼς ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ὅθεν γινώσκωμεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν. ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθαν, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἐξ ἡμῶν ἦσαν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν ὅτι οὐκ εἰσὶν πάντες ἐξ ἡμῶν. καὶ ὑμεῖς χρῖσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἀγίου, καὶ οἴδατε πάντες. οὐκ ἔγραψα ὑμῖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτήν, καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστιν. Τίς ἐστὶν ὁ ψεύστης εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν. πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει· ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἔχει. ὑμεῖς δ' ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ὑμῖν μενέτω. ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ πατρὶ μενεῖτε».

2. 1. Καθ. Ἰωάννου, κεφ. 4, 1-3 :

«Ἀγαπητοί, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν, ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφήται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον. ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· πᾶν πνεῦμα δὲ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν, καὶ πᾶν πνεῦμα δὲ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἐστίν· καὶ τοῦτο ἐστίν τὸ τοῦ ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἤδη».

3. 2. Καθ. Ἰωάννου, κεφ. 1,7 :

«ὅτι πολλοὶ πλάνοι ἐξήλθον εἰς τὸν κόσμον, οἳ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί· οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω περικοπῶν δυνάμεθα εὐχερῶς νὰ συναγάγωμεν τὰς περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου ἰδέας τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελιστοῦ. Ὁ Ἰωάννης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις εἰσήγαγεν ἐν τῇ θεολογικῇ γραμματείᾳ τῆς Ἐκκλησίας τὸν ὄρον «Ἀντίχριστος». Ὁ ὄρος οὗτος, καθὼς καὶ ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα ὡς μορφῆς ἱστορικῆς μελλούσης νὰ ἀναφανῇ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐφέροντο προφορικῶς ἐν τῇ παραδόσει τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἄρα ἀπετέλουν διδασκαλίαν γνωστὴν ἤδη εἰς τοὺς πιστοὺς («καθὼς ἠκούσατε ὅτι ἀντίχριστος ἔρχεται»). Ἐν τούτοις κατὰ τὸν Ἰωάννην οἱ πρόδρομοι τοῦ Ἀντιχρίστου, οἱ ἐνσαρκοῦντες τὸ ἀντίθεον καὶ ἀντίχριστον πνεῦμα αὐτοῦ, ἤδη ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισιν των ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὑπὸ τὴν μορφήν πολλῶν ἀντιχρίστων, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ σημεῖον ὅτι «ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν». Ὑπὸ ἐσχάτην ὥραν δεόν νὰ νοήσωμεν γενικῶς τὴν περίοδον τῆς χάριτος, ἥτις ἤρξατο διὰ τοῦ ἐπὶ γῆς σωτηρίου ἔργου τοῦ Χριστοῦ⁶. Οἱ ἀντίχριστοι οὗτοι, προερχόμενοι ἐνδοθεν, ἦτοι ἐκ τῶν κόλπων τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελοῦν τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἀντιχρίστου πνεύματος ἐν συνόλῳ, δημιουργοῦν μίαν νοσηρὰν ἀτμόσφαιραν πλάνης καὶ μίαν βιοθεωρίαν σαφῶς ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ ἀποκειμένην. Εἶναι οἱ διδάσκαλοι τοῦ ψεύδους, οἳ αἰρετικοὶ καὶ οἳ ἀποστάται, ἦτοι τὰ ἐφθαρμένα καὶ εἰς φθορὰν ἄγοντα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ὑγιᾶ μέλη αὐτῆς, ἅτινα τὸ χρῆσμα ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ ἁγίου, ἦτοι ἐν τῷ ἱερῷ βαπτίσματι ἐδέχθησαν καὶ διεφύλαξαν τὴν ἁγιαστικὴν χάριν καὶ τὰ δῶρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ αἵρεσις, ταυτιζομένη πρὸς τὸ ψεῦδος, ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴν τῆς ἀντιχρίστου ταύτης φορᾶς. Ἀντίχριστος εἶναι πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὴν μεσσιανικὴν ἰδιότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀπ' αἰῶνος ἐκ Πατρὸς θείαν γέννησιν αὐτοῦ. Ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν ἀρνεῖται καὶ τὸν Πατέρα, ἦτοι καταλύει

6. Βλ. H. Willmering, *The Epistles of St. John, ἐν A Catholic Commentary on Holy Scripture*, London etc. 1951, σελ. 1187, 957α.

τὴν ἔννοιαν τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ. Τοῦναντίον ὁ ἀποδεχόμενος τὴν θεότητα καὶ τὴν μεσσιανικὴν ιδιότητα τοῦ Χριστοῦ, ἀποδέχεται τὸ μυστήριον τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ, μένων ἀρρήκτως συνηνωμένος μετ' αὐτοῦ.

Οἱ πιστοὶ Χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ μένουσι ἀγρυπνοὶ ἐνώπιον τῶν πολλῶν ψευδοπροφητῶν, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισίν των εἰς τὸν κόσμον. Καθόσον τὸ ψεῦδος καὶ ἡ πλάνη μιμοῦνται καὶ αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν διὰ νὰ παραπλανήσουσι τοὺς ἀνθρώπους, οἱ πιστοὶ μαθηταὶ δὲν πρέπει εὐχερῶς νὰ πιστεύουσι εἰς πᾶν πνεῦμα ἀδιακρίτως, ἀλλὰ νὰ ἐλέγχουσι καὶ νὰ δοκιμάζουσι τὰ πνεύματα, κατὰ πόσον προέρχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τὸ μέτρον κρίσεως καὶ ἐλέγχου εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν πραγματικότητα τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Πᾶν πνεῦμα ὁμολογοῦν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐληλυθότα ἐν σαρκὶ προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ πᾶν πνεῦμα ἀρνούμενον τὸ ἐν Χριστῷ μυστήριον τῆς θείας περὶ τὸν ἀνθρώπον οἰκονομίας, πνεῦμα διαχωρίζον τὸν Ἰησοῦν, ἀνθρώπον ἀπλοῦν, ἀπὸ τὸν Χριστὸν, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαβόλου. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅστις μέλλει νὰ ἔλθῃ, εἶναι ὁμοῦς ἤδη παρῶν ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων, συνάγεται σαφῶς ἡ διττὴ ἔποψις, ὅφ' ἦν μελετᾷ τὸν Ἀντίχριστον ὁ Ἰωάννης. Ὁ Ἀντίχριστος ἀποτελεῖ μὲν πρῶτως καὶ κυρίως αὐστηρῶς ἱστορικὴν μορφήν καὶ ἐπὶ μέρους ἄτομον, ὅπερ μέλλει νὰ ἐμφανισθῇ ἐν τῷ κόσμῳ, οὐχ ἤττον ὁμοῦς ἔχει ἤδη τοὺς προδρόμους αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τοὺς ἐμπορουμένους ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀντιθέου καὶ ἀντιχρίστου πνεύματος, ἤτοι πάντας τοὺς αἰρετικούς, τοὺς λυμεῶνας καὶ τοὺς πλάνους, οἵτινες διὰ τῆς καταγώδους διαγωγῆς των ἐνσπεύρουσι σκάνδαλα εἰς τοὺς κόλπους τῆς χριστιανικῆς κοινότητος καὶ διασπῶσι τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀγάπῃ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἡδρασμένην ἐν τῇ ὀρθῇ εἰς Χριστὸν ὁμολογίᾳ καὶ πίστει.

Τὰς ἀντιλήψεις ταύτας τοῦ Ἰωάννου θὰ συναντήσωμεν καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον διδασκαλίαν τοῦ Παύλου, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ὁποίας προχωροῦμεν ἐν τοῖς ἐξῆς.

γ) Ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα παρὰ τῷ Παύλῳ.

Παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα ἐπιτυγχάνει τὴν πλήρη ἔκφρασιν καὶ διαμόρφωσιν αὐτῆς. Τὸ κείμενον τὸ ἀσχολούμενον περὶ τὴν ἰδέαν ταύτην εἶναι τὸ 2ον κεφάλαιον τῆς 2 πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολῆς, στ. 1-12:

Ἄφρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν, (2) εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοῦς μηδὲ θροεῖσθαι μήτε διὰ πνεύματος μήτε διὰ λόγου μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ κυρίου. (3) μὴ τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον· ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἀνθρώπος τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, (4)

ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσει, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν θεός. (5) Οὐ μνημονεύετε ὅτι ἔτι ὦν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν; (6) καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ (7). τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται. (8) καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, (9) οὗ ἐστὶν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασιν ψεύδους (10) καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. (11) καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτούς τῷ ψεύδει, (12) ἵνα κριθῶσιν πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ ἀλλὰ εὐδοκῆσαντες τῇ ἀδικίᾳ».

Ἡ ἀνωτέρω περικοπὴ ἀποτελεῖ ἐξ ἐπόψεως ἐρμηνευτικῆς μίαν ἐκ τῶν δυσχερεστέρων περικοπῶν τῆς Κ. Διαθήκης. Ἡ ἐρμηνευτικὴ δυσχέρεια ὀφείλεται εἰς δύο κυρίως λόγους, ἦτοι ἐξ ἑνὸς εἰς τὴν ἀποκαλυπτικὴν φύσιν τῶν θιγομένων ἐν τῇ περικοπῇ ζητημάτων καὶ ἐξ ἑτέρου εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ θεὸς Ἀπόστολος δὲν παρέχει ἐπαρκεῖς καὶ σαφεῖς πληροφορίες ἐπὶ ὠρισμένων ζητημάτων, ὑπολαμβάνων ταῦτα ἤδη γνωστὰ εἰς τοὺς ἀναγνώστας του ἐκ προτέρας πρὸς αὐτοὺς προφορικῆς διδασκαλίας. Αἱ μέχρι τῆς στιγμῆς καταβληθεῖσαι ἐρμηνευτικαὶ προσπάθειαι ὑπῆρξαν ἀνεξάντλητοι καὶ ἐν πολλοῖς διάφοροι ἀλλήλων, ἴσως δὲ ὁ ἱερός Αὐγουστίνος ὑπῆρξεν ὁ σοφώτερος τῶν ἐρμηνευτῶν, ὅταν ἔγραφεν· «..ἡμεῖς, οἵτινες ἀγνοοῦμεν ὅτι ἐκεῖνοι (οἱ Θεσσαλονικεῖς) ἐγνωρίζον, ἐπιθυμοῦμεν ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἀδυνατοῦμεν, παρὰ τὰς προσπάθειάς μας, νὰ συλλάβωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου, καθόσον τὰ νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προσθέτει, καθιστῶσι ταύτην ἔτι σκοτεινότεραν»⁷.

Ἀφορμὴν πρὸς συγγραφὴν τῆς περικοπῆς ὡς καὶ ὀλοκλήρου τῆς 2ας πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολῆς, ἔδωσαν εἰς τὸν Παῦλον πληροφορίες περὶ μιᾶς ἐξόχως ἀνησυχητικῆς καταστάσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Θεσσαλονικέων. Εἰς τὸ ἐνδιάμεσον χρονικὸν διάστημα συγγραφῆς τῶν δύο ἐπιστολῶν ἐγενήθη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Θεσσαλονικέων ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου (ἢ Παρουσία τοῦ Χριστοῦ) ἦτο ἤδη παρούσα ἐν τῷ κόσμῳ καὶ μάλιστα περὶ τούτου, ὡς ἐπληροφοροῦντο, ἐξεφράσθη ρητῶς ὁ Ἀπ. Παῦλος. Ὡς ἦτο ἐπόμενο, τοῦτο ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναταραχὴν καὶ σύγχυσιν εἰς τὰς ψυχὰς των, τὰς ὁποίας κατέλαβεν ἐν εἶδος θρησκευτικῆς ὑστερίας καὶ ἐσχατολογικῆς ψυχώσεως. Ὅσοι δὲν ἦσαν ψυχικῶς ἔτοιμοι νὰ δεχθοῦν

7: De civ. Dei, μετάφρ. Ἀ. Δαλεζίου, κεφ. ΙΘ', Ἀθήναι, 1956, βιβλ. XIX-XXII, σελ. 117.

τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου περιῆλθον ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου καὶ ὑπὸ τὸ ἄγχος τῆς κρίσεως, ἐνῶ ἄλλοι, ἐγκαταλείψαντες πᾶσαν ἐργασίαν καὶ βιοτικὴν ἀπασχόλησιν, ἀνέμενον ἐναγωνίως τὴν συνάντησιν τοῦ Κυρίου. Ἡ κατάστασις διεγράφετο ἐξόχως ἀνησυχητικῇ. Διὰ τὴν καθησυχάσῃ, λοιπόν, τὰ πνεύματα τῶν Θεσσαλονικέων καὶ τὴν ἐνισχύσῃ τοὺς ψυχικῶς ἀσθενεστέρους ὁ Παῦλος ἀπηύθυνεν εἰς αὐτοὺς δευτέραν ἐπιστολὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἐντόνως ἀρνεῖται, ὅτι εἶχεν ἐκφρασθῆ περὶ τῆς Παρουσίας τοῦ Κυρίου καθ' ὅσον τρόπον οὗτοι εἶχον ἀκούσει, ὑπενθυμίζων ἅμα εἰς αὐτοὺς παλαιότεραν τοῦ προφορικῆν διδασκαλίαν, καθ' ἣν τῆς Παρουσίας τοῦ Κυρίου ἔδει τὴν προηγηθῆ ἢ παρουσία τοῦ Ἀνόμου καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας. Ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν ἐνεφανίσθη, ἢ Παρουσία τοῦ Κυρίου εἶναι εἰσέτι μακρὰν καὶ ἐπομένως πᾶσα σχετικὴ συζήτησις εἶναι ἐντελῶς ἄσκοπος καὶ περιττῇ. Κατὰ ταῦτα οὐδεὶς σοβαρὸς λόγος ὑπῆρχε ψυχικῆς ἀθυμίας καὶ ἀναστατώσεως. Ἐκτὸς τούτων, ἢ ἐπὶ γῆς φανέρωσις τοῦ Ἀνόμου δὲν ἀφορᾷ ἀμέσως εἰς τοὺς εὐσεβεῖς καὶ δικαίους, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς, οἵτινες μετὰ τοῦ Ἀνόμου θὰ καταστραφῶσιν αἰφνιδίως καὶ τελειωτικῶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου.

Ἡ ὅλη περικοπὴ δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῆ εἰς τέσσαρα μέρη· α) εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς παραινήσεως (στ. 1-2), β) εἰς τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου εἶναι εἰσέτι μακρὰν (στ. 3-7), γ) εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ ἀγαθοῦ ἐναντίον τοῦ κακοῦ καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀνόμου (στ. 8) καὶ δ) εἰς τὴν πνευματικὴν σημασίαν τῆς παρουσίας τοῦ Ἀνόμου (στ. 9-12).

Σ τ ῖ χ ο ι 1-2. Εἰς τὸν πρῶτον στίχον ὁ Παῦλος ἀναφέρεται εἰς ἐρώτημα τῶν Θεσσαλονικέων, τὸ ὁποῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διεβιβάσθη εἰς αὐτὸν ἐγγράφως, σχετικὸν πρὸς τὴν Παρουσίαν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἐπισυναγωγὴν πάντων τῶν πιστῶν ἐπ' αὐτόν. Ἡ παρουσία ἐνταῦθα δέον νὰ νοηθῆ ὑπὸ τὴν εἰδικήν, τεχνικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν αὐτῆς ἔννοιαν, δηλοῦσα τὴν ἐπὶ τῶν τέλει τῶν αἰώνων μεγαλοπρεπῆ καὶ ἔνδοξον ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὡς κριτοῦ πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἢ λέξεις ἀπαντᾷ ἐπτάκις μὲν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς Θεσσαλονικεῖς-ἐξἄκίς ὡς παρουσία Χριστοῦ⁸ καὶ ἅπαξ ὡς παρουσία Ἀντιχρίστου (Ἀνόμου)⁹-τετράκις δὲ ἐν τῇ ἀποκαλυπτικῇ ὁμιλίᾳ τοῦ Κυρίου παρὰ τῷ Ματθαίῳ¹⁰, δις ἐν τῇ Ἐπιστολῇ τοῦ Ἰακώβου¹¹, τρίς ἐν τῇ 2 Πέτρου¹² καὶ ἅπαξ ἐν τῇ 1 Ἰωάννου¹³. Ὅτι δὲ δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς ἀπλῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ περὶ παρουσίας ἐπισήμου καὶ λαμπρᾶς, συνάγεται τοῦτο μὲν ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς

8. 1 Θεσσαλ. 2,19. 3,13. 4,15. 5,23. 2 Θεσσαλ. 2,1. 2,8.

9. 2 Θεσσαλ. 2,9.

10. Ματθ. 24,3. 27. 37. 39.

11. Ἰακ. 5,7.8.

12. 2 Πέτρ. 1,16. 3,4. 3,12.

13. 1 Ἰωάν. 2,28.

παρουσίας τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου, ἥτις θὰ γίνῃ ἐν δυνάμει πολλῇ τοῦ Σατανᾶ καὶ ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους¹⁴, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς μελέτης τῶν λαμπρῶν ἐκδηλώσεων αὐτῆς, ὡς ταύτας περιγράφει ὁ Παῦλος εἰς ἀμφοτέρας τὰς πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολάς αὐτοῦ. Οὕτως ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ θὰ γίνῃ ἀπ' οὐρανοῦ τῇ συνοδείᾳ ἀγγέλων δυνάμεως καὶ ἐν πυρὶ φλογὸς ἀδιδόντος ἐκδικησιν τοῖς μὴ εἰδόσι θεὸν καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, οἵτινες δίκην τίσουσιν ὄλεθρον αἰώνιον ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσιν τοῖς πιστεύσασιν...»¹⁵. Θὰ εἶναι παρουσία ἰσχυρὰ καὶ μεγαλοπρεπής, καθ' ἣν ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ ὁ Κύριος καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ¹⁶, ὅτε ὁ Θεὸς τοὺς μὲν κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ, ἐνῶ οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, μὲ ἀφθαρτα τὰ σώματα αὐτῶν, θὰ ἀρπαγῶσιν ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς τὸν ἀέρα. Τέλος θὰ εἶναι παρουσία πάροχος ἐλπίδος καὶ χαρᾶς καὶ στεφάνων πνευματικῶν καὶ καυχήσεως διὰ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ δικαίους.

Πρὸς τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ φέρεται στενωῶς συνδεδεμένη καὶ ἡ ἐπισυναγωγὴ πάντων τῶν πιστῶν ἐπ' αὐτόν. Ἦδη εἰς τὴν πρώτην του ἐπιστολὴν ὁ Παῦλος περιέγραψε τὸν τρόπον καθ' ὃν κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ οἱ τε ζῶντες καὶ οἱ κοιμηθέντες θὰ ἔλθωσιν εἰς ὑπάντησιν τοῦ Κυρίου, μετὰ τοῦ ὁποίου θὰ εἶναι συνηνωμένοι εἰς τὸν αἰῶνα. Ἡ ἰδέα ὅμως τῆς ἐπισυναγωγῆς εἶναι πολὺ παλαιότερα τοῦ Ἀπ. Παύλου, φέρουσα τὰς ρίζας αὐτῆς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ. Ἦδη ὁ προφήτης Ἡσαΐας προαναγγέλλει τὴν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου (ἐν ἐννοίᾳ μεσσιανικῇ) ἐπισυναγωγὴν ἐν Παλαιστίνῃ πάντων τῶν ἀπολομένων Ἰσραὴλ καὶ τῶν διεσπαρμένων Ἰουδα, τοὺς ὁποίους θὰ ἐπισυνάξῃ ἐκ τῶν τεσσάρων πτερυγῶν τῆς γῆς¹⁷. Εἰς τὸ δεῦτερον βιβλίον τῶν Μακκαβαίων ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπισυναγωγὴ τοῦ λαοῦ λαμβάνεται ὡς σημεῖον δηλωτικὸν τῆς ἐνάρξεως τῆς μεσσιανικῆς βασιλείας¹⁸. Τέλος ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ (24,31) καὶ Μάρκῳ (13,27) φέρεται ὡς μέρος οὐσιῶδες τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς Ἑβραίους φέρει σαφῆ ἐσχατολογικὴν χροιάν¹⁹. Ἐν ὅσῃ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ἐπισυναγωγῆς εἰς αὐτόν πάντων τῶν πιστῶν, οἱ Χριστιανοὶ ὄφειλον νὰ παρασκευάζουν ἑαυτοὺς ψυχικῶς ἐν πάσῃ σπουδῇ καὶ ἐγρηγόρσει, νὰ τηροῦν τὰς καρδίας των ἀμέμπτους ἐν ἀγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ πατρὸς καὶ νὰ φυλάττουν ἑαυτοὺς ἐν

14. 2 Θεσσαλ. 2,9.

15. 2 Θεσσαλ. 1,8,9.

16. 1 Θεσσαλ. 4,16.

17. Ἠσ. 52,12.

18. 2 Μακκ. 2,7.

19. 6 Ἑβρ. 10,25.

ἀγιασμῶ ὀλοτελεῖ, ὥστε ὀλόκληρον τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα νὰ τηρηθῶσιν ἄμεμπτα ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ²⁰.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ Θεσσαλονικεῖς ἀντὶ νὰ συμπεριφέρωνται ἐν γαλήνῃ καὶ νηφαλιότητι καρδίας καὶ νὰ παρασκευάζωσιν ἑαυτοὺς πνευματικῶς διὰ τὴν ἐπισυναγωγὴν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ἠκολούθησαν ἐντελῶς ἐσφαλμένην ὁδόν, συμπεριφερόμενοι οὐ μόνον ἐπικινδύνως καὶ ἐπισφαλῶς, ἀλλὰ καὶ ἀνοήτως. Ἀκριβῶς διὰ νὰ ἄρῃ τὸν κίνδυνον τοῦτον ὁ Ἀπόστολος σπεύδει εἰς τὸν β' στίχον νὰ δώσῃ παραινήσεις εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς «εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νοῦς μηδὲ θροεῖσθαι». Τὰ ἀπαρέμφορα «σαλευθῆναι» (ἀορίστου) καὶ «θροεῖσθαι» (ἐνεστώτος) ἐμφαίνουσιν ἱκανῶς τὴν ψυχικὴν ἀναταραχὴν τῶν Θεσσαλονικέων, ἥτις ἤρξατο ἀπὸ τινος χρόνου καὶ ἐξηκολούθει ὕφισταμένη, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἀπόστολος ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν του. Ἀστοχῆσαντες τοῦ ὀρθοῦ μέτρου κρίσεως καὶ εἰς παντελῆ πνευματικὴν σύγχυσιν περιελθόντες, ὁμοιάζον πρὸς πλοῖα ἀκυβέρνητα, τὰ ὅποια ἐφέροντο τῆδε κάκεισε ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῶν ἀνέμων, ἐκταρασσόμενοι ψυχικῶς εἰς κάθε ἀνεύθυνον ἄκουσμα περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀγωνία καὶ τὸ ἄγχος εἶχον παντελῶς κυριεύσει τὰς καρδίας των. Ταῦτα ὅμως πάντα οἱ Θεσσαλονικεῖς ἔπασχον ἀναιτίως, καθότι οὐδεὶς ἀπολύτως λόγος ὑπῆρχεν ἀνησυχίας. Ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἦτο εἰσέτι μακράν, ὁ δὲ Παῦλος οὐδέποτε εἶπεν, ὡς κακῶς ἀπεδίδετο εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ ἦτο ἤδη παροῦσα ἐν τῷ κόσμῳ. Κατὰ ταῦτα οἱ Θεσσαλονικεῖς ὤφειλον νὰ ἀνακτῆσουν τὴν νηφαλιότητα καὶ γαλήνην τῆς ψυχῆς των, οὐδόλως προσέχοντες εἰς φήμας καὶ διαδόσεις «μήτε διὰ πνεύματος μήτε διὰ λόγου μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Ἀποστόλου προκύπτει, ὅτι οἱ ἐκταράσσοντες τὰς συνειδήσεις τῶν Θεσσαλονικέων ἐστήριζον τὰς προσπαθείας των εἰς τὸ κῦρος τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι δῆθεν α) ὁ Παῦλος εἰς στιγμὴν προφητικῆς ἐκστάσεως (διὰ πνεύματος) εἶπεν, ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἦτο ἤδη παροῦσα ἐν τῷ κόσμῳ (αὐτὴν τὴν ἐννοίαν ἔχει ὁ παρακείμενος «ἐνέστηκεν») ἢ β) εἶπε τοῦτο εἰς ἕν ἐκ τῶν κηρυγμάτων του ἢ προφορικὴν του συνδιάλεξιν (διὰ λόγου) μετὰ τῶν πιστῶν ἢ γ) εἶχε γράψει τοῦτο εἰς τινα ἐπιστολὴν του (δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν).

Σ τ ἰ χ. 3 - 4. Ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ ὁ Παῦλος ἐξακολουθεῖ τὴν παραινέσιν του «μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον». Δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέψουν οἱ Θεσσαλονικεῖς εἰς οὐδένα νὰ ἐξαπατήσῃ αὐτοὺς καθ' οἷονδήποτε τρόπον, διότι ὑπάρχει σαφὲς καὶ ἀναντίρρητον προγνωστικὸν σημεῖον τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. «ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ υπεραϊρό-

μενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσει, ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν θεός». Δύο λοιπὸν εἶναι τὰ προγνωστικὰ σημεῖα, ἅτινα θὰ προηγηθῶσι τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἡ ἔλευσις τῆς ἀποστασίας καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀνομίας. Ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν ἔκαμαν εἰσέτι τὴν ἐμφάνισίν των, σημαίνει ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου εἶναι ἀκόμη μακράν, ἐπομένως οἱ Θεσσαλονικεῖς δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνησυχοῦν. Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι ἐξόχως σπουδαῖοι διὰ τὸ θέμα ἡμῶν, διότι δι' αὐτῶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος σκιαγραφεῖ ἄριστα τόσον τὸ ἠθικὸν ἐσχατολογικὸν πλαίσιον τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅσον καὶ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς σκοτεινῆς ταύτης ἐσχατολογικῆς μορφῆς. Ἄς ἴδωμεν ταῦτα λεπτομερέστερον.

« Ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον ». Τὸ ἄρθρον ἐμφαίνει, ὅτι ἡ ἀποστασία ἦτο ἤδη γνωστὴ εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἐκ προτέρας προφορικῆς πρὸς αὐτοὺς διδασκαλίας τοῦ Παύλου (στ. 5 ἐξ.) Δυστυχῶς εἰς ἡμᾶς σήμερον δὲν εἶναι γνωστὴ, πλὴν δὲ τοῦ οὐσιαστικοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐπεξηγηματικὸν στοιχεῖον παρέχει ὁ Παῦλος ἐν τῇ ἐπιστολῇ του. Ἐντεῦθεν ἡ διακρίβωσις τῆς ἐννοίας τοῦ Ἀποστόλου εἶναι ἀρκετὰ δύσκολος. Πάντως, τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀποστασία συνάπτεται στενωτάτα πρὸς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀντιχρίστου, ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὴν ὡς τινα ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ἐκπτωσιν τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς γνησίας πίστεως εἰς Θεὸν καὶ τῶν ἠθικῶν κανόνων τῆς ζωῆς, ὡς τινα καταφρόνησιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων πραγμάτων καὶ ἀποκλειστικὴν προσκόλλησιν καὶ ἀπορρόφησιν τῆς ψυχῆς εἰς τὰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ ἀξίας τῆς ζωῆς. Ἄρα πρόκειται περὶ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀποστασίας, ἥτις θὰ ἀποτελέσῃ τὸ κατάλληλον ἠθικοθρησκευτικὸν πλαίσιον τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀνόμου.

Περὶ τῆς θρησκευτικῆς ταύτης ἀποστασίας γίνεται εὐρὺς λόγος ἐν τῇ ἀποκαλυπτικῇ γραμματείᾳ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἡδὴ ὁ προφῆτης Δανιὴλ περιέγραψε τὰς ἀνιέρους προσπαθείας τοῦ Ἀντίχου Δ' Ἐπιφανοῦς ὅπως ἐξελληνίσῃ τοὺς Ἰουδαίους διὰ τῆς καταργήσεως τῆς πατρῷας θρησκείας των καὶ τῆς καταλύσεως τῆς καθημερινῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ αὐτὸς ἡγεμὼν ἔστειλεν ἄνδρας εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας ἐξαναγκάζων τὸν λαὸν νὰ θύσῃ εἰς τὰ εἰδωλα, προσπάθεια ἡ ὁποία ἐν μέρει ἐπέτυχε, καθ' ὅσον «πολλοὶ ἀπὸ Ἰσραὴλ πρὸς αὐτοὺς προσῆλθον»²¹. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν γραμμῶν βαίνει καὶ ἡ ἀπόκρυφος γραμματεία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Τὸ σλαβικὸν βιβλίον τοῦ Ἐνώχ γράφει: «Οἱ καιροὶ πλησιάζουσιν τῆς καταστροφῆς ὀλοκλήρου τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ παντὸς ὅ,τι κινεῖται ἐπὶ τῆς γῆς. Διότι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας θὰ ἐπικρατήσῃ μεγάλη ἀναστάσις ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ ἄνθρωποι θὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ θὰ καταπολεμῶσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὀλόκληρος

21. 1 Μακκ. 2,16.

ἡ γῆ θὰ πλησθῆ αἵματος καὶ θλιβεραῖς ἀκαταστασίας. Ἐπὶ πλέον οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐγκαταλείψουν τὸν δημιουργὸν των καὶ θὰ λατρεύσουν πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει στερεωμένον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὅ,τι βαδίζει ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, ἐνῷ ὁ Ἀντικείμενος θὰ σεμνύεται καὶ θὰ ἀγαλλιᾶ διὰ τὰ ἔργα των²². Ἡ ἀποστασία ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλα βιβλία τῆς Π. Διαθήκης. Ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (22,22) γίνεται λόγος περὶ ἀποστασίας τοῦ λαοῦ ἔναντι τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ τῶν Παραλειπομένων περὶ ἀποστασίας τοῦ Ἀχαζ (2 Παραλ. 29,19) καὶ τοῦ Μανασσῆ (2 Παραλ. 33,19). Ὁμοίως καὶ παρ' Ἰερεμίας (2,19) ἀναγινώσκωμεν περὶ ἀποστασίας τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς τινος ἐκπτώσεως εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων, ἐνῷ ἐν τῇ 1 Μακκ. (2,15) μνημονεύεται ἡ ἀποστασία ὡς ἐκπτώσις ἐκ τοῦ πατρῆου νόμου.— Εἰς τὴν Κ. Διαθήκην προφητεύεται ἡ ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν φοβερὰ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατὰπτωσις τῶν ἀνθρώπων. Ἦδη ὁ Κύριος ἐν τῇ ἀποκαλυπτικῇ του ὁμιλίᾳ (Ματθ. 24,11 ἐξ.) προεφήτευσεν τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κόσμον πολλῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες θὰ παραπλανήσουν πολλούς. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ θὰ προκόψῃ τότε ἡ ἀνομία καὶ ἡ ἀπιστία, ὥστε θὰ ἀποψυγῆ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ Σωτὴρ νὰ διερωτᾶται: «πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔλθων ἔρα εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;» Τὰ αὐτὰ που λέγει καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος εἰς τὰς ποιμαντορικὰς του ἐπιστολάς. Περιγράφων τὴν ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἠθικοθρησκευτικὴν κατὰπτωσιν τῶν ἀνθρώπων, γράφει πρὸς Τιμόθεον: «Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλόγυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρηνημένοι... ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσεῖ, οὕτως καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν»²³. Ἀλλαχοῦ δὲ σημειοῖ: «Τὸ δὲ πνεῦμα ρητῶς λέγει ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασιν πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων...»²⁴. Οἱ Πατέρες, τέλος, τῆς Ἐκκλησίας ἐξέλαβον ποικιλοτρόπως τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποστασίας. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐνόησαν αὐτὴν ἐν πολιτικῇ ἔννοιά ἐφαρμοδύσαντες αὐτὴν ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἧς προεῖπον γενικῶς τὴν διάλυσιν (Θεοφύλακτος, Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, Ἰλάριος). Ἄλλοι πάλιν ὡς ἀποστασίαν ἐκδέχονται τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου (Εἰρη-

22. Le livre des secrets d' Hénoc, XXII, μετάφρ. A. Vaillant, Le Livre des secrets d' Hénoc, ἐν Textes publiés par l' Institut d' Etudes Slaves, IV, Paris 3952, σελ. 69-71.

23. 2 Τιμ. ^ε3,1-8.

24. 1_α Τιμ. 4,2.

ναῖος) ἢ ταυτίζουσι αὐτὴν πρὸς αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀντίχριστον (Χρυσόστομος, Θεοδώρητος), ἐνῶ ἄλλοι βλέπουσι ἐν αὐτῇ τὴν ἠθικὴν τῶν ἀνθρώπων κατάπτωσιν καὶ διαστροφὴν (Θεόδωρος Μοψουεστίας, Αὐγουστίνος). Ἐξ ὧν ἐλέχθησαν καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ ἀποστασία αὕτη παρὰ Παύλῳ δέον νὰ νοηθῇ ὡς φαινόμενον κυρίως θρησκευτικὸν καὶ ἠθικόν, ὅχι δὲ καὶ πολιτικόν, εἰ καὶ δὲν θὰ εἶναι παντελῶς ἄσχετος πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν πολιτικῶν γεγονότων τῆς ἐσχάτης ἐποχῆς, τοσούτω μᾶλλον ὅσῳ καὶ τὸ φθοροποιὸν ἔργον τοῦ Ἀντιχρίστου δὲν θὰ περιορισθῇ αὐστηρῶς ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ θὰ περιπτυχθῇ παραλλήλως καὶ τὸν τομέα τῆς πολιτικῆς. Ἄν τέλος ἡ ἀποστασία δέον νὰ νοηθῇ ὡς τὸ ἀποκορύφωμα μιᾶς ἀνοδικῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς ἢ ὡς αἰφνιδίον τι γεγονὸς τῶν ἐσχάτων καιρῶν, περὶ τούτου οὐδὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν σχετικόν.

Συνημμένως πρὸς τὴν ἀποστασίαν—εἴτε κατὰ τὴν διάρκειαν εἴτε καὶ ὡς ἐπιστέγασμα αὐτῆς—θὰ κάμῃ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ ὁ Ἀντίχριστος. Τὸν ὄρον τοῦτον βεβαίως δὲν χρησιμοποιοεῖ ὁ Παῦλος—ὁ Ἰωάννης ὑπῆρξεν ἐκεῖνος ὅστις τὸν εἰσήγαγε πρῶτος ἐν τῇ χριστιανικῇ γραμματεῖᾳ—ὅμως ἐν τῇ προκειμένῃ περιγραφῇ δι' ἄδρων γραμμῶν ἐξαντλεῖ ὀλόκληρον τὸ βάθος τῆς ἀπαισίας ταύτης ἀντιθέου καὶ ἀνιέρου μορφῆς. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀντιχρίστου θὰ ἀποτελέσῃ σαφὲς προοίμιον τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος δὲν ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, σημαίνει ὅτι τὸ τέλος εἶναι εἰσέτι μακρὰν. Ἐπομένως ὁ Ἀντίχριστος, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου, ἀποτελεῖ μορφήν καθαρῶς ἐσχατολογικὴν, ἐντεῦθεν πᾶσα ἀπόπειρα ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ εἰς πρόσωπα ἱστορικὰ ἐκτὸς τῶν ἐσχατολογικῶν πλαισίων, εὐρίσκειται ἐκτὸς τῶν δεδομένων τῆς θείας ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως. Βεβαίως τὸ ζήτημα διαφέρει, ἂν εἰς τὰ πρόσωπα ταῦτα ἐνιδῶμεν ἀπλοῦς ἱστορικοὺς προδρόμους τοῦ Ἀντιχρίστου, ἐνσαρκοῦντας ἀτελῶς τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἐκείνου. Τοῦτο εἶναι ἀληθὲς καὶ σύμφωνον ἄλλωστε πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος, ὡς εἶδομεν, τοῦ κυρίως Ἀντιχρίστου διακρίνει ἄλλους ἐπὶ μέρους ἀντιχρίστους παρόντας ἤδη ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἀπεργαζομένους τὴν φθορὰν ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς χριστιανικῆς κοινότητος.

Τρία εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Ἀντιχρίστου ἐν τῷ τετάρτῳ στίχῳ.

1. «Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας». Τὸ ἔναρθρον οὐσιαστικὸν «ὁ ἄνθρωπος» οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀπλῆς, συγκεκριμένης καὶ ἱστορικῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τῶν ἐσχάτων χρόνων. Ἐπομένως πᾶσα ἐκδοχὴ τοῦ Ἀντιχρίστου ὡς προσωποποιήσεως τοῦ πνεύματος τοῦ κακοῦ καὶ συλλογικῆς ἐκφορᾶς τῶν σκοτιῶν δυνάμεων τῆς ἀμαρτίας τῶν ἀντιμαχομένων τὰς βουλάς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, οὐδὲν ἔρεισμα δύναται νὰ ἔχῃ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἀπ. Παύλου.

Ἐπίσης δεόν νὰ ἀποκλείσωμεν καὶ πᾶσαν ἀπόπειραν συνταυτίσεως τοῦ Ἀντιχρίστου πρὸς τὸν Σατανᾶν ἢ τὸν Βελίαρ. Ἐφ' ὅσον ὁ Ἀντίχριστος φέρεται ὡς ἄνθρωπος πραγματικός, δὲν δύναται συγχρόνως νὰ εἶναι καὶ ὁ Σατανᾶς, πρὸς τὸν ὁποῖον βεβαίως θὰ ἔχη στενωτάτην σχέσιν καὶ σύνδεσμον, πλὴν ὅμως καθαρῶς ἠθικὸν καὶ τροπικόν. Βλ. στ. 9 «οὐ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ».

Ἡ ἔκφρασις «ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας», ἥτις καὶ ἀφ' ἑαυτῆς δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὸ ὅλον βάθος τῆς σκοτεινῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀντιχρίστου, ἀποτελεῖ ἐβραϊσμὸν δυνάμενον νὰ σημαίῃ εἴτε τὸν ἄνθρωπον τὸν ἄνευ νόμου ὑπάρχοντα εἴτε τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀντιμαχόμενον τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ τὴν λέξιν ἀνομία χρησιμοποιοεῖ ἐκ τῶν Εὐαγγελιστῶν μόνος ὁ Ματθαῖος καὶ μάλιστα πάντοτε ἐντὸς τῶν μεσσιανικῶν πλαισίων, ἵνα δηλώσῃ τοὺς ἀσεβεῖς, τοὺς παραβαίνοντας ἀδεῶς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ καταπατῶντας τὰς σωτηριώδεις βουλὰς του. Παρ' ὅλον ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου προεφήτευσαν καὶ ἐξέβαλον δαιμόνια καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποίησαν, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἐξωτερικῶς μόνον ὠμολόγουν τὸν Χριστόν, ἐνῶ ἡ ζωὴ των ἦτο μεστὴ ἔργων πονηρῶν, ὁμοιάζουσι πρὸς δένδρον σαπρὸν φέρον καρπὸς πονηροῦς, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ θὰ ἀκούσουν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Κριτοῦ· «οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν»²⁵. Εἰς ἄλλο δὲ σημεῖον ἐπεξηγῶν ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς μαθητάς του τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων, τονίζει ὅτι κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀποστείλῃ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, ἵνα συλλέξωσι τὰ ζιζάνια ἐκ τοῦ ἀγροῦ τῆς θείας του βασιλείας, ἥτοι «πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός»²⁶. Τέλος ἐν τῇ ἀποκαλυπτικῇ του ὁμιλίᾳ ὁ Σωτὴρ τὴν ψῦξιν τῆς ἀγάπης ἀποδίδει εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ τὴν πλῆθυνσιν τῆς ἀνομίας²⁷. Ἐτέρωθεν οἱ Φαρισαῖοι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ χαρακτηρίζονται ὡς μεστοὶ ὑποκρισίας, ἀδικίας καὶ ἀνομίας, τοῦθ' ὅπερ ἐμφαίνει ὅτι ἡ ἀνομία χρησιμοποιοεῖται βαθύτερον, ἵνα δηλώσῃ τὴν ψυχικὴν πώρωσιν καὶ διαστροφὴν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἐπίθετον «ἄνομος» ἐν ἐννοίᾳ οὐσιαστικοῦ παρὰ τῷ Λουκᾷ χρησιμοποιοεῖται πρὸς δῆλωσιν τῶν κακοποιῶν καὶ κακούργων²⁸.

Παρὰ τῷ Ἀπ. Παύλῳ τὸ ἐπίθετον «ἄνομος» ὡς καὶ τὸ ἐπίρρημα «ἀνόμως» χρησιμοποιοῦνται ἅπαξ μόνον πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀπουσίας τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἄνευ οἰασθήποτε ἐννοίας ἠθικῶς ἐπιληψίμου (1 Κορ. 9,21: «τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος... ἵνα κερδήσω τοὺς ἀνόμους»). Ρωμ. 2,12: «Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἤμαρ-

25. Ματθ. 7,23.

26. Ματθ. 13,41.

27. Ματθ. 24,12.

28. Λουκ. 22,37.

τον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται»). Εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν σημαίνει ἐν γένει τοὺς κακοποιούς, οἵτινες τοποθετοῦνται εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς, ἀνοσίους, βεβήλους, ἀνδροφόνους, πόρνους, ἀρσενοκοίτας, ψεύστας, ἐπιόρκους κ.λπ., οἵτινες εὐρίσκονται ὑπὸ τὸ κρῖμα καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ νόμου. Παραλλήλως τὸ οὐσιαστικὸν «ἀνομία» φέρεται ἐνίοτε ὡς συνώνυμον τοῦ «ἁμαρτία» καὶ δὴ καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἁμαρτίας καὶ δικαιοσύνης φέρεται ἐπὶ τὸ δεῦτερον ἐν 2 Κορ. 6,14-16: «Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις· τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνη καὶ ἀνομία, ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ, ἢ τίς μερίς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶ θεοῦ μετὰ εἰδώλων;» Σκότος, ἀπιστία, εἰδωλολατρεία καὶ συμμαχία πρὸς τὸν Βελίαρ ἐξαντλοῦν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τῆς ἀνομίας. Παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ ἡ ἀνομία ταυτίζεται ρητῶς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν· «Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ, καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία»²⁹. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐφανέρωθη ἐπὶ γῆς, ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ ἁμαρτίας. Τέλος ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ χρησιμοποιοεῖται συνωνύμως ἡ ἔκφρασις «υἱὸς ἀνομίας»³⁰.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν «τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀνομίας» ὡς τὸ ἀπαισιον ἐκεῖνο ἀνθρώπινον ὄν ἐν τῷ ὀποίῳ ἡ ἰδέα τῆς ἁμαρτίας ἀπομάσσει τὴν τελειοτέραν ἐκπροσώπησιν αὐτῆς, τὸν σκοτεινὸν ἄνθρωπον τοῦ ὀποίου ὄλαι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς κυριαρχοῦνται ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ καὶ ἀναρριπίζονται ὑπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους, ἐν τῷ ὀποίῳ οὐδὲ σκιά τις πόρωθεν ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ ὑπάρχει, τοῦ ὀποίου ὀλόκληρον τὸ εἶναι ἀποτελεῖ ἀνυπακοὴν καὶ ἀνταρσίαν καὶ ἀπειθειαν, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ διεκπολέμησιν τοῦ θελήματος καὶ τῶν σωτηρίων βουλῶν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Παῦλος ἀσφαλῶς δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ καταλληλοτέραν ἔκφρασιν πρὸς σκιαγράφησιν τῆς ἀπαισίας ταύτης τοῦ Ἀντιχρίστου μορφῆς.

2) «Ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας».

Ἄν ἡ φράσις «ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας» ἐκφράζει τὴν βαθυτέραν οὐσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου ὡς ἐν τῷ σκότει τῆς ἁμαρτίας ἀποκειμένην καὶ ἀνταγωνιζομένην πρὸς τὰς ἐν τῷ κόσμῳ σωτηριώδεις βουλάς τοῦ Θεοῦ, ἡ ἔκφρασις «ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας» ἐμφαίνει μὲν γενικῶς τὸ ἀνίερνον καὶ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ Ἀνόμου τὸ ἀπολήγον εἰς τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀνθρώπων, κυρίως ὅμως ἐκφράζει τὸν εἰς ἀπώλειαν τελικὸν προορισμὸν τοῦ ἰδίου. Ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας ὁ Ἀντίχριστος θὰ ἔχῃ ὡς κύριον ἔργον του τὴν πνευματικὴν παραπλάνησιν καὶ ψυχικὴν ἀπώλειαν τῶν ἀνθρώπων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ διαθέσῃ ὀλόκληρον τὸν μηχανισμόν τῆς σατανικῆς του ἐξαρτήσεως, τὴν ὑπεράνθρωπον

29. 1 Ἰωάν. 3,4.

30. Ψαλμ. 88,23.

δύναμιν καὶ τὴν ἀπάνθρωπον φύσιν τῆς ψυχῆς του. Ἄλλ' ὅπως ὁ Σατανᾶς, ὁ δράκων ὁ ἀρχαῖος ὁ παραπλανῶν τὴν οἰκουμένην, ὁ μισάνθρωπος καὶ ἀνθρωποκτόνος καὶ δόλιος, πρῶτος ἐδέχθη τῆς θείας δικαιοσύνης τὰ βέλη εἰς κρίσιν τετηρημένος καὶ εἰς αἰώνιον ὕληρον, οὕτω καὶ ὁ Ἀντιχρίστος τὸ ἐντελέστερον τοῦ διαβόλου ὄργανον ἐπὶ τῆς γῆς, πρῶτος θὰ δεχθῆ τὸν πέλεκυν τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ θὰ ὑπάγῃ εἰς ἀπώλειαν. Ὁ ἐβραϊσμός (οὐὶς τῆς ἀπωλείας) ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπωλείας ταύτης. Ἐν τῷ Ἀντιχρίστῳ οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει ἢ σκότος ψυχῆς, φθορὰ καὶ ἀπώλεια.

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἡ ἀπώλεια ἐμφαίνει τὴν μελλοντικὴν τύχην τῆς ἀμαρτωλῆς ψυχῆς, ριπταζομένης μακρὰν τοῦ Θεοῦ, ὡς τοιαύτη δ' εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζώην καὶ σωτηρίαν. Ἡδη ὁ Σωτὴρ ἐχαρακτήρισεν ὡς πλατεῖαν τὴν πύλην καὶ εὐρύχωρον τὴν ὁδὸν τὴν ἀπάγουσαν εἰς ἀπώλειαν, δι' ἧς εἰσέρχονται πολλοί, ἐνῶ ἀντιθέτως εἶναι στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν³¹. Εἰς ἀντιθετικὸν παραλληλισμὸν εὐρίσκονται ὁμοίως οἱ σωζόμενοι πρὸς τοὺς ἀπολλυμένους³², ὃν τρόπον καὶ τὰ σκευὴ ἐλέους, τὰ προητοιμασμένα εἰς δόξαν, εὐρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ σκευὴ ὀργῆς, τὰ κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν³³. Ὅμοίως οἱ ἀντικείμενοι εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀπ. Παύλου φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐνδειξιν τῆς ἀπωλείας αὐτῶν³⁴, ὃν τρόπον καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες καὶ ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, ἔχουσι τὸ τέλος εἰς ἀπώλειαν³⁵. Τέλος ὡς οὐὶς ἀπωλείας χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὁ Ἰούδας³⁶. Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ γίνεταί ὡσαύτως λόγος περὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀνόμων, εἰ καὶ ἡ ἀπώλεια αὕτη φέρει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χαρακτηῖρα ἐπίγειον, ὡς τις ἄμεσος ἐκμηδενισίς καὶ ἐξαφάνισις αὐτῶν³⁷. Ἐτέρωθεν εἶναι ἀξιοσημείωτος ὁ παραλληλισμὸς τῆς ἀπωλείας (ἐβρ. Ἀβαδδὼν)³⁸ πρὸς τὸν ἄδην (Παρ. 15,11: «ἄδης καὶ ἀπώλεια φανερὰ παρὰ τῷ κυρίῳ»). Ἰώβ. 26,6: «γυμνὸς ὁ ἄδης ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ

31. Ματθ. 7,13-14.

32. 1 Κορ. 1,18: «Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστίν, τοῖς δὲ σωζομένοις ὑμῖν δύναμις θεοῦ ἐστίν».

33. Ρωμ. 9,22-23.

34. Φιλιπ. 1,28.

35. Φιλιπ. 3,19.

36. Ἰωάν. 17,12.

37. Ψαλμ. 9,6,7. 67,3. 72,27.

38. Ὁ Bousset (Antichrist, 99) ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἄγγελον τῆς ἀβύσσου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐβραϊστὶ μὲν εἶναι Ἀβαδδὼν, ἑλληνιστὶ δ' Ἀπολλύων (Ἀποκ. 9,11), παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ἀβύσσος φέρεται ὡς μῆτηρ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, συσχετίζει δὲ πρὸς τὸν ἄγγελον τῆς ἀβύσσου τὸν οὐὶδν τῆς ἀπωλείας» παρὰ Παύλῳ. Ὁ συσχετισμὸς ἕμως οὕτως εἶναι ἄστοχος, καθ' ὅσον ἐναντίον τούτου ὁμιλεῖ ὁ Παῦλος, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἡ ἀπώλεια σημαίνει κατὰστασιν ψυχῆς οὐχὶ δὲ τόπον, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ θηρίον τῆς Ἀποκαλύψεως τὸ ἀναδυόμενον ἐκ τῆς ἀβύσσου τελειωτικῶς χωρεῖ εἰς ἀπώλειαν.

οὐκ ἔστι περιβόλαιον τῆ ἀπωλείᾳ») καὶ πρὸς τὸν θάνατον (Ἰώβ, 28,22: «ἡ ἀπώλεια καὶ ὁ θάνατος εἶπαν, ἀκηκόαμεν δὲ αὐτῆς τὸ κλέος»). Τέλος καὶ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας τοὺς παρακαλοῦντας τὰ εἶδωλα ὑπὸ δένδρα καὶ σφάζοντας τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν ταῖς φάραξι χαρακτηρίζει ὡς «τέκνα ἀπωλείας» καὶ «σπέρμα ἄνομον»³⁹, τοῦθ' ὅπερ εὐρίσκεται ἀναμφιβόλως πλησιέστερον πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ «λοῦ τῆς ἀπωλείας» παρὰ Παύλῳ.

3) Χαρατήρις ὁ Παῦλος τὸν Ἀντίχριστον ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἄνομον, τὸν προωρισμένον εἰς ἀπώλειαν, προχωρεῖ περαιτέρω εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς δαιμονικῆς του ὕβρεως δι' ἧς ἤχθη οὐ μόνον εἰς ἀντίθεσιν καὶ καταφρόνησιν παντὸς Θεοῦ καὶ ἱεροῦ ἀντικειμένου λατρείας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι θεός, ἐσφετερίσθη τὴν εἰς τὸν πραγματικὸν Θεὸν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ λατρίαν:

«Ὁ ἀντικείμενος καὶ υπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν Θεός».

Ἐν τῷ παρόντι στίχῳ ὁ Ἄπ. Παῦλος εὐρίσκεται εἰς προφανῆ ἐξάρτησιν ἐκ τῆς προφητείας τῆς Π. Διαθήκης, ἧς τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐσχατολογικὸν μέρος προτυποῖ θαυμασιᾶς τὴν μορφήν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἐν τῷ προσώπῳ ἀντιθέων τυράννων καὶ βασιλέων τῆς γῆς. Τὰ κείμενα ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ὁ Παῦλος εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1) Δ α ν ι η λ 11,36: «Καὶ ποιήσει κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ὁ βασιλεὺς ὑψωθήσεται καὶ μεγαλυνοθήσεται ἐπὶ πάντα θεὸν καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν τῶν θεῶν λαλήσει ὑπέρογκα».

2) Ἡσ. 14, 13 - 14: «Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου... ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νεφῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ».

3) Ἰεζ. 28,2: «Ἀνθ' ὧν ὑψώθη σου ἡ καρδιά, καὶ εἶπας Θεός εἰμι ἐγώ, κατοικίαν Θεοῦ κατέκησα ἐν καρδίᾳ θαλάσσης».

Τὰ κείμενα ταῦτα, περιγράφοντα τὴν ἀντίθεον ὕβριν τοῦ Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς, τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου, καὶ μάλιστα τὸ τοῦ Δανιήλ, εὔρον τὴν εἴσοδον αὐτῶν οὐ μόνον ἐν τῇ ἀποκαλυπτικῇ περὶ ἐσχάτων διδασκαλίᾳ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν Συνοπτικῶν.

Ὁ ἀ ν τ ι κ ε ἰ μ ε ν ο ς ». Ἡ μετοχὴ δηλοῖ συνεχῆ ἐχθρότητα προοίουσαν ἐκ ψυχῆς ἐσκοτισμένης καὶ κυριαρχημένης ὑπὸ τοῦ μίσους καὶ τῆς κακίας. Εἶναι φυσικὸν μίαν τοιαύτην ψυχὴν νὰ ἀντιμάχεται κατὰ παντὸς θεοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Τὴν ἔννοιαν τῆς ἐχθρότητος φέρει ἡ λέξις ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ⁴⁰. Παρ' Ἡσαΐα (41,

39. Ἡσ. 57,4-5.

40. Ἐξ 23,22. 2 Βασ. 8,10.

11.45,16) ἡ μετοχή ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἐν Ζαχ. 3,1 παρεισάγεται ὁ διάβολος ἐστηκῶς ἐκ δεξιῶν τοῦ ἀρχιερέως Ἰησοῦ, «τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ». Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἡ λέξις διατηρεῖ ὁμοίως τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς ἐχθρότητος. Οὕτως ἡ σὰρξ ἐπιθυμοῦσα κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός, εὐρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν μεταξύ των («ἀντίκειται ἀλλήλοις»)⁴¹, ἐνῶ τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται πᾶσα εἰδεχθῆς παράβασις τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ⁴². Ἡ μετοχή εἰς πληθυντικὸν μὲν ἀριθμὸν χρησιμοποιεῖται πρὸς δῆλωσιν εἴτε τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰησοῦ⁴³, εἴτε τῶν τοῦ Παύλου⁴⁴ καὶ τῶν Φιλιππησίων⁴⁵, εἴτε καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου⁴⁶, εἰς ἐνικὸν δὲ πρὸς δῆλωσιν τοῦ διαβόλου, τοῦ ἀντιτιθεμένου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς πᾶσαν ἔννοιαν ἀρετῆς καὶ ἀγαθοῦ. Ἀσφαλῶς, χαρακτηρίζων ὁ Παῦλος τὸν Ἀντίχριστον ὡς ἀντικείμενον, ἤθελε νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν βασικὴν ταύτην ιδιότητα τοῦ διαβόλου καὶ νὰ δηλώσῃ τὴν στενωτάτην συγγένειαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Σατανᾶν, ὅστις θὰ κυριαρχήσῃ παντελῶς ἐπ' αὐτοῦ καὶ θὰ τὸν κατευθύνῃ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ σκοτεινοῦ βίου του (βλ. 2 Θεσσ. 2,9).

—καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα». Καὶ ἡ μετοχή αὕτη εἶναι δηλωτικὴ τοῦ ἀνιέρου βάθους τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀντιχρίστου. Ἡ ἔπαρσις αὕτη ἡ μεστὴ ὕβρεως πρὸς τὸν Θεόν, εἶναι σύνηθες φαινόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ πλοῦτος, ἡ πολιτικὴ ἰσχύς καὶ ἡ δόξα τοῦ κόσμου ἐκτρέφουν τὸν ἐγωϊσμόν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν μεθούον μέχρι σημείου νὰ νομίσῃ, ὅτι εἶναι ἴσος πρὸς τὸν Θεόν. Ὡς ἤδη εἴπομεν, ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἐνσάρκωσιν τῆς ἀντιθέου ταύτης ὕβρεως βλέπομεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου (Ἰεζ. 28,2), τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος (Ἡσ. 14,13-14) καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως τῶν Σελευκιδῶν Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς. Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, οἰκειοποιηθεὶς δόξαν ἀνήκουσαν εἰς τὸν Θεόν, ἐπατάχθη ὑπ' ἀγγέλου καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος ἐξέψυξεν⁴⁷. Τὴν αὐτὴν ὕβριν βλέπομεν ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἡ ἀπότισις εἰς αὐτοὺς θεῖων τιμῶν καὶ ἡ μετὰ θάνατον θεοποίησις των ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ματαιοδοξίας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ των, ἐκτραφέντων ἐκ τῆς κραταιᾶς ἐν τῷ κόσμῳ ἰσχύος των. Κλασσικὸν παράδειγμα ἐν προκειμένῳ ἀποτελεῖ ἡ διαγωγή τοῦ ἡμιπαράφρονος Καλιγούλα, ὅστις ἤδη ζῶν (40 μ.Χ.) προέβη εἰς θεοποίησιν ἑαυτοῦ, διὰ τῆς

41. Γαλ. 5,17.

42. 1 Τιμ. 1,10.

43. Λουκᾶ 13,11.

44. 1 Κορ. 16,9.

45. Φιλιπ. 1,28.

46. Λουκᾶ 21,15.

47. Πράξ. 12,21 ἐξ.

προσπαθείας του δὲ νὰ τοποθετήσῃ τὸ ἔγαλμά του ἐντὸς τοῦ Ναοῦ προὐκάλεσεν ἐξεγέρσεις τῶν Ἰουδαίων εἰς Ἱερουσαλήμ.

Τὸ «ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν» μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἀντίοχου Δ' Ἐπιφανοῦς, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος ἀνωτέρω. Ὁ Ἀπόστολος παρεισάγει ἐν τῇ φράσει τὴν μετοχὴν «λεγόμενον» διὰ νὰ ἀποκλείσῃ πᾶν ἐνδεχόμενον τοποθετήσεως τῶν ὑποθετικῶν θεῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν. Ἐν τῇ 1 Κορ. 8,5 οἱ «λεγόμενοι θεοὶ» δηλοῦσι τοὺς ψευδεῖς καὶ ἀνυπάρχοντας θεοὺς τῆς εἰδωλολατρείας.

Ὁ Ἀντίχριστος δὲν θὰ ἀρθῆ μόνον ὑπεράνω πάσης θεότητος, ἀλλὰ καὶ ὑπεράνω παντὸς ἱεροῦ ἀντικειμένου χρησιμοποιοιμένου ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Τὴν ἔννοιαν ταύτην φέρει ἐν τῇ περικοπῇ ἡ λέξις «σέβασμα». Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀπαντᾷ ἅπαξ ἔτι καὶ δὴ εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν, διὰ νὰ δηλώσῃ τοὺς ἱεροὺς τόπους λατρείας τῶν Ἀθηναίων⁴⁸. Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ φέρεται συνωνυμικῶς πρὸς τὰ εἰδωλα, τὰ γλυπτὰ καὶ τὰς εἰκόνας, ἀντικείμενα ἱερὰ τῆς εἰδωλολατρείας⁴⁹.

«Ὡστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσει». Διὰ τῆς φράσεως ταύτης ὁ Παῦλος φθάνει εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἀντιχρίστου. Ἡ καθέδρα τοῦ Ἀντιχρίστου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ θράσους καὶ τῆς ἐωσφορικῆς μανίας τοῦ Ἀνόμου. Ἐνταῦθα εἶναι ἐνδεικτικὴ ἢ σατανικὴ πανουργία τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀπωλείας. Ἐνῶ μέχρι τοῦδε ὁ Σατανᾶς κατεπολέμει ἐμφανῶς ἢ ἀφανῶς πᾶσαν ἔννοιαν Θεοῦ καὶ θρησκείας, ἐνταῦθα ἀλλάσσει, ἐξωτερικῶς τοῦλάχιστον, τακτικὴν. Γνωρίζων καλῶς ὅτι ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ βασικὴν ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς μὴ δυναμένην εὐχερῶς νὰ ἐκριζωθῆ, διατηρεῖ μὲν τὴν θρησκείαν, ἀντιστρέφει ὅμως τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν αὐτῆς, ἣν ὑποκαθιστᾷ ἐν τῷ Ἀντιχρίστῳ, δρῶν τοιουτοτρόπως ἀφανῶς ἐν τῷ κυριωτάτῳ ἐκπροσώπῳ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Ἀντίχριστος καθέζεται πομπωδῶς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἀπαιτῶν, ἀπὸ μίαν ἀνθρωπότητα διολισθαίνουσαν εἰς τὴν ματαιότητα καὶ τὴν φθοράν, θείαν λατρείαν καὶ τιμάς. Διὰ τῆς πράξεώς του ταύτης ὁ Ἄνομος δηλοῖ, ὅτι εἶναι κλέπτης καὶ σφετεριστῆς ἀγαθοῦ ἄλλοτρίου, ἀνήκοντος ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸν Θεόν. Εἶναι ὁ μέγας καταχραστῆς ὁ ἀκολουθῶν πιστῶς εἰς τὰ ἔχνη τοῦ πατρὸς του διαβόλου, ὅστις διὰ τῆς εἰδωλολατρείας πολλακίς παρεπλάνησε τὴν οἰκουμένην. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Ἀντίχριστος ἀποτελεῖ μοναδικὴν ἐξάιρεσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἁμαρτίας. Οὔτε ὁ Ἀντίοχος Δ' Ἐπιφανῆς οὔτε ὁ Καλιγούλας διανοήθησάν ποτε νὰ πράξουν ὅ,τι μέλλει νὰ πράξῃ ὁ Ἀντίχριστος. Ἐκεῖνος μὲν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸν Ναὸν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ὀλυμπίου Διός, οὗτος δὲ διὰ τῆς ἀποπειράς εἰσαγωγῆς ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ τοῦ ἰδικοῦ του ἀγάλματος, ὅμως ἀμφότεροι οὐδέ-

48. Πράξ. 17,23.

49. Σοφ. Σολ. 14,20, 12, 15, 16.

ποτε διενόηθησαν νὰ ὑποκαταστήσουν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῶν τὴν εἰς τὸν ναὸν θέσιν τοῦ πραγματικοῦ Θεοῦ. Τοῦτο θὰ πράξῃ μόνον ὁ Ἀντίχριστος, ἡ κατ' ἔξοχὴν ἠθικὴ ἐνσάρκωσις τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τίς ὁμως ἡ ἔννοια τῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ καθέδρας⁵⁰ τοῦ Ἀντιχρίστου; Ἡ λέξις ναὸς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ δύναται νὰ σημαίνῃ· 1) τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναόν⁵¹, 2) Τὰ σώματα τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν (ναὸς τοῦ Ἀγ. Πνεύματος)⁵², 3) Τὸ σῶμα τῶν ἁγίων («ἡμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐσμεν ζῶντος»)⁵³ καὶ 4) τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἔθνα ὁ θρόνος αὐτοῦ⁵⁴. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως «ναὸς» ἐν τῷ ἡμετέρῳ στίχῳ ἐξηγήθησαν αἱ ἀκόλουθοι τέσσαρες βασικαὶ ἐρμηνεῖαι. 1) Ἡ λέξις δηλοῖ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν (Εἰρηναῖος, Ἰππόλυτος, Κύριλλος Ἱεροσολύμων). 2) Ἐν τῷ στίχῳ νοεῖται ὁ χριστιανικὸς ναὸς, δεδομένης μάλιστα τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Ναοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ (Χρυσόστομος, Θεοδώρητος, Θεόδωρος Μοψουεστίας). 3) Νοεῖται ὁ ναὸς τῆς μεσσιανικῆς βασιλείας ἐν οὐρανοῖς καὶ 4) ἡ λέξις λαμβάνεται μεταφορικῶς, ἵνα δηλώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου ὑποκλοπὴν καὶ ὑπεξαίρεσιν τῶν θείων δικαιωμάτων (Knabenbauer, Vosté, Steinmann, Amiot). Βεβαίως οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι ἐνταῦθα ὁ Παῦλος ἔχει ὑπ' ὄψει τοὺς Ἰουδαϊκὸν ναόν. Τὸ ἀπαρέμφατον καθῆσαι δηλοῖ τόπον συγκεκριμένον, ὅπως καὶ ἡ ἔναρθρος φράσις «τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ» ἐμφαίνει τὸν κατ' ἔξοχὴν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ὅστις, καθ' ὃν χρόνον ἔγραφεν ὁ Παῦλος, οὐδεὶς ἄλλος ἦτο ἢ ὁ ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων, τοσοῦτ' ἂν μάλλον ὅσῳ ἡ ρῆξις μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπέλθει ὀριστικῶς ἐν Ἱερουσαλήμ. Περαιτέρω ὀλόκληρον τὸ χωρίον τοῦ Παύλου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς Δανιηλείου προφητείας, ἣτις ὁμιλοῦσα περὶ τοῦ βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Πόλεως. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ὁ παραλληλισμὸς τοῦ χωρίου πρὸς τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ἀναγγελλόμενον παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ. Παρὰ ταῦτα ἡ πρώτη ἐρμηνεῖα ἢ βλέπουσα ἐν τῷ στίχῳ τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πιθανή, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποδεχθῇ τὴν μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων διατήρησιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Ναοῦ. Ὁμοίως καὶ ἡ δευτέρα θεωρία δὲν φαίνεται ἀρκούντως πειστικῆ. Οὐδεμία βεβαίως ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ παρασυρομένη ὑπὸ τοῦ ἀνιέρου πνεύματος τῆς ἀποστασίας θὰ παρουσιάσῃ κατὰπτωσιν καὶ θὰ διέλθῃ τὴν φοβερωτέραν κρίσιν αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁμως ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ μέχρι τοῦ νὰ δεχθῇ τις τὴν ἐν τῷ χριστιανικῷ ναῷ ἀντι-

50. Τὸ ρῆμα καθίζειν (ἀμετάβατον) ἀπαντᾷ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ: Ματθ. 20, 21, 23. 19, 28. Μάρκ. 14, 32. 10, 37, 40. 16, 19. Λουκᾶ 19, 30. Ἰωάν. 12, 14. Πράξ. 2, 3. Ἀποκ. 20, 4.

51. Ψαλμ. 5, 8. 78, 1. 137, 2.

52. 1 Κορ. 6, 19. 3, 16.

53. 2 Κορ. 16.

54. Ψαλμ. 10, 4: «Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ, Κύριος ἐν οὐρανῷ θρόνος αὐτοῦ».

κατάστασιν τοῦ λυτρωτοῦ τῆς διὰ τῆς ἀπαισίας μορφῆς τοῦ Ἄντιχρίστου, ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔπαυε κἄν νὰ δομαζῆται Ἐκκλησία Χριστοῦ. Τοῦτο θὰ ἀντέκειτο παντελῶς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ στρατεύσεως αὐτῆς, ἥτις κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ὀλίγων ἐκλεκτῶν καὶ μαρτύρων τῆς θὰ ἀπομάξῃ τὴν εὐγενεστέραν τελείωσιν αὐτῆς. Ἡ τρίτη πάλιν ἐρμηνεία, συσχετίζουσα τὴν θείαν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν μυθολογικὴν παράδοσιν τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Δράκοντος ἐναντίον τῶν θεῶν ἐν οὐρανοῖς⁵⁵, εἶναι ἀφ' ἐαυτῆς ἀπόβλητος καὶ ἀπορριπτέα. Ἡ τετάρτη τέλος ἐρμηνεία, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν δευτέραν, νομίζομεν ὅτι εὐρίσκεται πλησιέστερον εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Ἀποστόλου. Ὁ ναὸς ἀποτελεῖ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἔνθα συνερχόμενοι οἱ πιστοὶ λατρεύουν αὐτόν. Τὸ νὰ οἰκῆ λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐν τῷ ναῷ ἀποτελεῖ ἀναφαίρετον δικαίωμα αὐτοῦ. Ἐπομένως πᾶσα ἀπόπειρα ἐξώσεως τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ σφετερισμοῦ τῆς εἰς αὐτὸν ὀφειλομένης τιμῆς καὶ λατρείας, ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην καὶ βλεφυροτέραν ὕβριν κατὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀκριβῶς διὰ τῆς φράσεως «ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσει» ὁ Ἀπόστολος θέλει νὰ ἐκφράσῃ τὴν παντελῆ διαστροφὴν τῆς φύσεως τοῦ Ἄντιχρίστου, ἐξικνουμένην μέχρι τῆς ἐσχάτης ὕβρεως κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὕβρεως καθορωμένης καὶ ἐν τῇ ἑωσφορικῇ προσπαθείᾳ του ὅπως θεοποιήσῃ ἑαυτόν, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ἐντελοῦς διαφθορᾶς τῆς μιαρᾶς ταύτης καὶ ἀπαισίας μορφῆς. Ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦ εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ θλιβερά κατάστασις εἰς ἣν θὰ περιέλθῃ ἡ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς καὶ τὸ ὑλιστικὸν καὶ ἀντίθεον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον θὰ διακατέχῃ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων κατὰ μέγα δὲ μέρος θὰ διεμποτίζῃ καὶ τὰς συνειδήσεις τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἔχῃ σοβαρὸν ἀντίκτυπον καὶ ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποῦ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἐρήμωσις θὰ δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι οὗτος κυριαρχεῖται ὑπὸ πνεύματος ἀντιθέου καὶ εἶναι ἀποξενωμένος τῆς λατρείας τοῦ πραγματικοῦ Θεοῦ.

«ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ θεός». Ἡ ἔκφρασις αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ἑωσφορικῆς οἰήσεως τοῦ Ἄντιχρίστου. Ἡ ὁρμὴ πρὸς ἰσοθεῖαν ἀποτελεῖ τόσον τὴν ἀρχήν, ὅσον καὶ τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τῆς ἁμαρτίας. Ὅπως δηλαδὴ ὁ Ἐωσφόρος, ἰσοθεῖαν ὀνειρευθεὶς ἐξέπεσε τῆς φύσεώς του καὶ ἐγένετο ὁ προσωπικὸς φορεὺς τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅπως διὰ τῆς ἰσοθείας κατώρθωσε νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῷ κόσμῳ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ ἰσοθεῖα θὰ σφραγίσῃ τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τῆς ἁμαρτίας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἄντιχρίστου, ὡς τὸ τελευταῖον καὶ φευγαλέον καὶ ἀπελπι δνειρον τῶν σκοτῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ, πρὶν ἢ αὗται δεχθῶσι τὸ τελειωτικὸν πλήγμα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ καὶ

55. Βλ. Bousset, Antichrist, σελ. 104 ἐξ. Gunkel, Schöpfung und Chaos, σελ. 221 ἐξ.

ἀπογυμνωθῶσιν ἐντελῶς πάσης ἰσχύος καὶ δυνάμεως αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἔτι ἡ πρὸς ἰσοθεῖαν ὁρμὴ ἀποτελεῖ τὴν πληρεστέραν ἔκφρασιν τῆς ἀβυσσώδους οὐσίας τοῦ διαβόλου. Ἐν τῷ Ἀντιχρίστῳ ἡ ἐν λόγῳ ὁρμὴ θὰ εἶναι μοναδικὴ καὶ ἐξαιρετος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀνάλογος πρὸς τὴν μοναδικότητα τῆς ἀθλίας ταύτης φύσεως ἐν τῇ σκοτεινῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὸν Σατανᾶν, τοῦ ὁποίου καὶ θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ὕστατον, ἐντελέστερον καὶ ἀποτροπαιότερον ὄργανον ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἡ μετοχὴ «ἀποδεικνύοντα»⁵⁶ σημαίνει τὴν ποικίλην προσπάθειαν τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅπως διὰ τῆς θαυματουργικῆς τέχνης, τοῦ προφητικοῦ ἔργου καὶ τῆς ὑπερανθρώπου δυνάμεως (σατανικῆς) καταδείξῃ εἰς τὸν κόσμον ὅτι εἶναι Θεός, σφετεριζόμενος πάντα τὰ εἰς τὸν Θεὸν ἀνήκοντα δικαιώματα.

Σ τ ἰ χ ο ς 5: «Οὐ μνημονεύετε ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν;» Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἐμφαίνει ποιᾶν τινα ἀδημονίαν τοῦ Ἀποστόλου. Εἶναι ὡσάν νὰ τοὺς ἔλεγε: Σᾶς γράφω αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ὅμως ἤδη σᾶς εἶναι καλῶς γνωστά. Δὲν ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἐπανειλημμένως σᾶς ὠμίλου περὶ αὐτῶν, ὅταν εὐρισκόμην πλησίον σας; Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Ἀποστόλου φαίνεται ὅτι κύριον μέρος τοῦ προφορικοῦ κηρύγματος αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπὶ μέρους χριστιανικὰς κοινότητας ἀπετέλουσαν θέματα ἐσχατολογικὰ, ἧτοι ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου, ἡ αἰφνιδία ἔλευσις αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν καὶ τὰ προγνωστικὰ σημεῖα τοῦ τέλους, ἡ ἀποστασία δηλαδὴ καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἁμαρτίας. Ὁ παρατατικὸς «ἔλεγον» δηλοῖ ὅτι περὶ τῶν θεμάτων τούτων ὠμίλει συχνότατα ὁ Παῦλος. Ὁφείλου κατὰ ταῦτα οἱ Θεσσαλονικεῖς νὰ εἶναι ἐδραῖοι εἰς τὴν ἐσχατολογικὴν πίστιν των, μὴ προσέχοντες εἰς ἀνευθύνους διαδόσεις καὶ ἀκοὰς περὶ τῶν ἐσχάτων.

Σ τ ἰ χ . 6 - 7: «καὶ νῦν τὸ κατέχον οἶδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται.»

Καὶ οἱ ἀνωτέρω στίχοι ἀφορῶσιν εἰς τὸ νὰ καθησυχάσουν τὰ τεταραγμένα πνεύματα τῶν Θεσσαλονικέων. Εἰς τοὺς προηγουμένους στίχους τοῦ ὁ Παῦλος εἶχεν ὁμιλήσει περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ εἶπεν, ὅτι αὕτη θὰ πραγματοποιηθῇ τότε μόνον, ὅταν προηγηθῶσιν αὐτῆς ἡ ἀποστασία καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀντιχρίστου, τοῦ ὁποίου καὶ ἐξῆρε τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα. Ἡ ἀποκάλυψις ὅμως τοῦ Ἀντιχρίστου βραδύνει νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἡ βραδύτης αὕτη δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν βούλησιν καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀπωλείας, ἀλλως θὰ ἦτο ἄμεσος ἐν τῷ κόσμῳ ἡ φανέρωσις αὐτοῦ. Ὑπάρχει μίᾳ δυνάμει ἢ ἐν πρόσωπον, τὰ ὅποια κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν ἐμποδίζουν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφάνισιν τοῦ Ἀντιχρίστου. Τὴν δυνάμιν ἢ τὸ πρόσωπον τοῦτο ἐγνώριζον ἄριστα οἱ Θεσσαλονικεῖς, διότι ὁ Παῦλος πολλάκις ὠμίλησε περὶ αὐτῶν.

56. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ρήματος βλ. 1 Κορ. 4,9. Πράξ. 25,7. 2,22. 2 Μακκ. 14,26.

Ἐφ' ὅσον ἡ δύναμις αὐτὴ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη καὶ νὰ ἀσκή τὸ ἀνασχετικὸν ἔργον τῆς, ὁ Ἄντίχριστος δὲν δύναται νὰ ἐμφανισθῇ, ἄρα καὶ ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου, ἥς σημεῖον προγνωστικὸν τυγχάνει ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἄνόμου, εὐρίσκεται εἰσέτι μακράν. Πρὸς τί λοιπὸν ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ ψυχικὴ ἀναταραχὴ τῶν Θεσσαλονικέων;

Τὴν ἀνασχετικὴν τῆς παρουσίας τοῦ Ἄντιχρίστου δύναμιν ὁ Ἄπ. Παῦλος χαρακτηρίζει διὰ δύο μετοχῶν τοῦ αὐτοῦ ρήματος, ἀλλὰ διαφορετικοῦ γένους, ὡς «τὸ κατέχον» (οὐδέτερον) καὶ «ὁ κατέχων» (ἄρσενικόν). Τὸ οὐδέτερον δηλοῖ προφανῶς πρᾶγμα ἢ δύναμιν, ἐνῶ τὸ ἄρσενικὸν προσωπικότητα, πρόσωπον. Τὸ ρῆμα «κατέχειν» ἐξ οὗ παράγονται ἀμφότεραι αἱ μετοχαί, φέρει πολλὰς σημασίας. Οὕτω δύναται νὰ σημαίη «ἄρχω», «κυβερνώ»⁵⁷, ὅφ' ἦν ἔνοιαν ἐν τῷ ἡμετέρῳ στίχῳ δυνατὸν νὰ σημαίηται εἴτε ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ἡ κυβερνώσα ἐπὶ τοῦ κόσμου καθ' ἣν ἐποχὴν ἔγραφεν ὁ Παῦλος, εἴτε ὁ Σατανᾶς ὁ Ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ δὴ καὶ μετὰ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἦταν καὶ ἔκπτωσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (Ἄποκ. 12,7). Ἡ ἐκδοχὴ ὅμως αὕτη φαίνεται μᾶλλον ἀπίθανος, καθ' ὅσον οὔτε τὸ ρῆμα λαμβάνεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «ἄρχειν» παρὰ Παύλῳ, οὔτε καὶ ὁ θεὸς Ἄπόστολος γράφων σχετικῶς εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀνταρσίαν, ἦταν καὶ ἔκπτωσιν τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλαι ἔνοιαι τοῦ ρήματος παρὰ Παύλῳ εἶναι καὶ αἱ ἀκόλουθοι «ἔχειν ὑπὸ κατοχὴν» (2 Κορ. 6,10), διατηρεῖν (Φιλημ. 13), διακρατεῖν (1 Κορ. 11,2. 1 Θεσσ. 5,21. Ἐβρ. 3,6.14). Ἐν τῷ ἡμετέρῳ στίχῳ τὸ ρῆμα δηλοῦν πλεῖόν τι τοῦ ἀπλῶς κωλύειν⁵⁸, φέρεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «τηρεῖν ὑπὸ ἐλεγχον», «κρατεῖν μακράν», «ἀναχαιτίζειν». Οὕτω μία δύναμις ἢ ἐν πρόσωπον ἐνεργῶς ἐλέγχει καὶ παρεμποδίζει τὴν ἐπὶ γῆς φανέρωσιν τοῦ Ἄντιχρίστου. Ποία εἶναι ἡ δύναμις ἢ τὸ πρόσωπον τοῦτο; Οἱ Θεσσαλονικεῖς ἀσφαλῶς τὸ ἐγνώριζον, ἡμεῖς ὅμως τὸ ἀγνοοῦμεν. Ἐν προκειμένῳ πυκνότατον μυστήριον καλύπτει τὰς λέξεις τοῦ θεοῦ Ἄποστόλου. Αἱ ποικίλαι καὶ συνεχεῖς προσπάθειαι αἱ καταβληθεῖσαι πρὸς διακρίβωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ «κατέχοντος» παρὰ Παύλῳ οὐδὲν τὸ διαφωτιστικὸν στοιχεῖον κατάρθρωσαν νὰ προσφέρουν. Ἡ ἐρμηνευτικὴ ἐπιστήμη ἐν προκειμένῳ εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀπλῆς εἰκασίας καὶ ὑποθέσεως.

«εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ».

Ἡ ἀντωνυμία «αὐτὸν» ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἄντίχριστον, περὶ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ σαφῶς ἐνταῦθα ὁ Ἄπόστολος. Ἡ ταῦτισις τοῦ «κατέχοντος» πρὸς τὸν Ἄντίχριστον⁵⁹ καὶ ἡ ἀναφορὰ τῆς ἀντωνυμίας εἰς τὸν Ἰησοῦν

57. Βλ. A. Schaefer, Erklärung der zwei Briefe an die Thessalonischer, ἐν Die Bücher des N.T., t. I, M.-en-W., 1890, σελ. 159.

58. Ρωμ. 1,13. 1 Θεσσ. 2,16. 1 Τιμ. 4,3.

59. N. F. Freese, Τὸ κατέχον καὶ ὁ κατέχων (2 Thess. 2, 6-7), ἐν Theolog. Stud. und Kritik., τόμ. XCIII, 1920-1921, σελ. 73-77.

Χριστόν—ὡσάν νὰ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, ὅτι ἡ παρουσία καὶ ἐνέργεια τοῦ Σατανᾶ εἶναι αἱ δυνάμεις αἱ παρεμποδίζουσαι τὴν παρουσίαν τοῦ Ἰησοῦ, ἥτις θὰ πραγματοποιηθῆ μόνον ὅταν ὁ Σατανᾶς ἀρθῆ ἐκ τοῦ μέσου—εἶναι πράγματα ἐντελῶς ξένα τῆς σκέψεως τοῦ Παύλου. Οὔτε πάλιν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ἦτο ἤδη παρὼν ἐν τῷ κόσμῳ, ὅταν ὁ Παῦλος ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν του⁶⁰. Ἐναντίον τῆς ἐκδοχῆς ταύτης ὀμιλεῖ τὸ ἀπαρέμφατον «ἀποκαλυφθῆναι» (καὶ ὁ μέλλων ἀποκαλυφθῆσεται, στ. 8), ὅπερ οὐδαμῶς λαμβάνεται πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐνεστώσης παρουσίας ἐνὸς πράγματος, ἀλλὰ τῆς μελλοντικῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ⁶¹. «Ὅτι δὲ πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς μελλοντικῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀντιχρίστου ἐμφαίνει καὶ ἡ συσχέτισις τῆς ἀποκαλύψεως τούτου πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (στ. 8), τῆς ὁποίας ἄλλωστε ἀποτελεῖ προηγούμενον καὶ προγνοστικὸν σημεῖον.» Ἀρα ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος δὲν ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἐνεστώσης ὑπάρξεως τοῦ Ἀνόμου, ἀλλὰ περὶ τῆς μελλοντικῆς ἐμφανίσεως ἢ ἀποκαλύψεως ἢ παρουσίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκδοχὴ καθ' ἣν ὁ Ἀντίχριστος ὑφίσταται μὲν ἀπὸ τοῦδε, ἀλλ' εἶναι κεκρυμμένος (ὁ Ἀπόστολος δὲν λέγει ποῦ) καὶ μέλλει νὰ φανερωθῆ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου⁶², φαίνεται ἐξ ἴσου ἀπορριπτέα. Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Ἀνόμου δύναται κάλλιστα νὰ σημαίη τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν καὶ μάλιστα διὰ πρῶτην φοράν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ὡς συγκεκριμένης ἀνθρωπίνης ἱστορικῆς μορφῆς. Τέλος, ἡ συσχέτισις τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Ἀντιχρίστου πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Σωτῆρος, ἐμφαίνει ἱκανῶς τὴν ιδιότητα τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀπωλείας ὡς ψευδομεσσίου καὶ ψευδολυτρωτοῦ τῆς οἰκουμένης. Ὅπως ὁ Χριστός, ὁ ἀληθὴς λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, θὰ ἔχη ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν παρουσίαν καὶ ἀποκάλυψιν ἐν τῷ κόσμῳ, οὕτω καὶ ὁ Ἀντίχριστος, ὁ Υἱὸς τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀνομίας, θὰ ἔχη ὁμοίως ἀποκάλυψιν, ὡς τὸ εἰδεχθὲς καὶ ἀποτρόπαιον κακέκτυπον τοῦ Σωτῆρος, ἵνα παραπλανήσῃ τοὺς ἐν τῷ σκότει τῆς ἀπιστίας δουλεύοντας δυσσεβεῖς καὶ πεπωρωμένους ἀνθρώπους. Ἐπομένως ὁ Ἀντίχριστος δὲν μελετᾶται ἐνταῦθα ὑπὸ τὰς ἀπλᾶς διαστάσεις μιᾶς φυσικῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀλλ' ὑπὸ τὰς φοβερὰς ἀποκαλυπτικὰς διαστάσεις τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀνομίας, τὰς προΐουσας ἐκ τοῦ Σατανᾶ, τοῦ μισοκάλου καὶ ἀνθρωποκτόνου, καὶ τοῦ ἐσχάτου ἐχθροῦ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῷ Ἀντιχρίστῳ πραγματοποιεῖται ἡ τελειότερα καὶ πληρεστέρα προέκτασις τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τὸ «ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ»⁶³ σημαίνει, ὅτι ὁ χρόνος τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ

60. Buzy, *L'adversaire et l'obstacle*, II Thess, II, 3-12, ἐν *Rech. de science religieuse*, t. XXIV, 1934, σελ. 402-431.

61. Γαλ. 3,23: «Πρὸ τοῦ δὲ ἔλθειν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκλειόμενοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι». Βλ. καὶ 1 Πέτρου 1,5: «εἰς σωτηρίαν ἐτοιμῆν ἀποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ».

62. W. Neill, μν. ἔργ., σελ. 161.

63. Περὶ τῆς ἐνοίας τοῦ καιροῦ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ βλ. Τίτ. 1,3. 1 Τιμ. 2,6. 6,15. Πράξ. 1,7. Μάρκ. 13,33. Λουκᾶ 21,8. 1 Πέτρ. 5,6. Ἀποκ. 1,3.

Ἄντιχρίστου εἶναι σαφῶς καθωρισμένος παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ἀπόλυτος κύριος τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κόσμου. Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα εἶναι σαφῶς ἐντεταγμένα ἐν τῷ περὶ τῶν ὄντων ἀϊδίῳ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ, ὅστις κρατεῖ καὶ κατευθύνει τὰ νήματα τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ συλλογικῶς ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Οὕτω καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἄντιχρίστου εἶναι σαφῶς ἐντεταγμένη ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ, οὕτινος ἀρνητικῶς ἐξυπηρετεῖ τὴν δραματικωτέραν φάσιν τῆς ἱστορίας τῆς χάριτος, περὶ τῆς ὁποίας θὰ ὀμιλήσωμεν κατωτέρω.

«Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας».

Καίπερ ὁ Ἄντιχρίστος, ἡ πληρεστέρα ἐνσάρκωσις πάσης ἀνομίας ἐπὶ τῆς γῆς, ἀποτελεῖ σαφῶς ἐσχατολογικὴν μορφήν, ὅμως ἡ ἀνομία καὶ τὸ ἀντιχριστον ἐν γένει πνεῦμα εἶναι ἤδη παρόντα ἐν τῷ κόσμῳ. Τοῦτο ἀποδέχεται, ὡς εἶδομεν, καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ διακρίνων τοῦ κυρίως Ἄντιχρίστου, μορφῆς καθαρῶς μελλοντικῆς, τοὺς ἐπὶ μέρους ἀντιχρίστους, τοὺς ἀτελῶς ἐνσαρκουῦντας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἀντίθεον καὶ ἀντιχριστον πνεῦμα ἐκεῖνου. Ἡ συναυτίσις ἐπομένως τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνομίας πρὸς τὸν Ἄνομον⁶⁴ εἶναι ἐντελῶς ἀπαράδεκτος, ὅπως ἀπαράδεκτος εἶναι καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ἄντιχρίστου ὡς συλλογικῆς ἐκφορᾶς τῶν ἀντιθέων δυνάμεων, αἵτινες, δρῶσαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παύλου, πρόκειται νὰ ἀποκορυφωθῶσιν ἐσχατολογικῶς ὄλιγον πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου⁶⁵. Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας δὲν σχετίζεται ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Ἄνομον, ποία εἶναι ἡ δύναμις ἐκεῖνη ἢ θέτουσα τοῦτο εἰς ἐνέργειαν; Ἀσφαλῶς πρέπει νὰ νοήσωμεν τὴν σατανικὴν δύναμιν, αὐτὸν τοῦτον τὸν Σατανᾶν⁶⁶, ὁ ὁποῖος κατὰ τρόπον μυστηριώδη καὶ ἀνέφικτον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν ἀπεργάζεται ἐν τῷ σκότει καὶ κατευθύνει τὴν ἀνομίαν μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἄντιχρίστου, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου ἡ τῶς μυστηριωδῶς ἐνεργουμένη ἀνομία θὰ λάμψη τρανότερον καὶ θὰ ἐκδηλωθῇ ἐναργέστερον. Ἄλλωστε αὐτὴν τὴν ἔννοιαν φέρει ἐνταῦθα καὶ ἡ λέξις «μυστήριον»⁶⁷, ἥτοι τὸ κεκρυμμένον καὶ ἀπρόσιτον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν⁶⁸. Ὅπως δηλαδὴ αἱ σωτηριώδεις ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνεξιχνίαστοι καὶ μυστηριώδεις, ἀποκαλυπτόμεναι εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τοῦ ἐνσαρκωθέντος

64. J. Schmid, *Der Antichrist und die hemmende Macht* (II Thess. II, 1-12), ἐν *Theol. Quartalschrift*, τ. CXXIX, 1949, σελ. 323-343.

65. Πρβλ. Buzy, ἐνθ' ἄνωτ.

66. Βλ. Rigaux, μν. ἔργ., σελ. 668.

67. Βλ. G. Schneider, *Mysterion im N.T.*, ἐν *Stud. und Krit.*, τ. CIV, 1932, σελ. 255-278. K. Prümmer, «Mysterion» von Paulus bis Origenes, ἐν *Zeitschrift für Kathol. Theologie*, τ. LXI, 1937, σελ. 391-425.

68. Βλ. Ματθ. 13,11. Λουκᾶ 8,10. Ἀποκ. 1,20. 1 Κορ. 15,51. 1 Τιμ. 3,9.

Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργείας τοῦ Σατανᾶ, τοῦ κεκρυμμένου ἄρχοντος τοῦ κόσμου τούτου, ἀκολουθεῖ δρόμους σκοτεινοὺς καὶ μυστηριώδεις, ἐκ τοῦ ἀφανοῦς καὶ ἐν τῷ σκότεινῳ θέτοντος εἰς κίνησιν τὸν φοβερὸν μηχανισμόν τῆς ἀνομίας καὶ τοῦ ἀντιθέου καὶ ἀντιχρίστου πνεύματος. Ἡ πλήρης ἐκφρασις τῆς ἀνομίας καὶ τοῦ σκοτίου ἔργου τοῦ Σατανᾶ θὰ ἀποκαλυφθῶσιν ἐπ' ἐσχάτων εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀνομίας. Ἔλωστε τὸν μυστηριώδη χαρακτῆρα τοῦ σατανικοῦ ἔργου ἐκφράζει καὶ τὸ ρῆμα ἐνεργεῖται⁶⁹, τὸ χρησιμοποιοῦμενον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου.

« Μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται »

Ἐν τῇ φράσει αὕτη δηλοῦται καὶ πάλιν διὰ μετοχῆς (γένους ἀρσενικοῦ) ἡ ἀνασχετικὴ δύναμις ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὴν φανέρωσιν τοῦ Ἀντιχρίστου. Οὗτος θὰ ἐμφανισθῇ ἐν τῷ κόσμῳ μόνις ἡ δύναμις ἡ παρακωλύουσα τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ «ἐκ μέσου γένηται», ἥτοι παραμερισθῇ, τεθῆ ἐκποδῶν.

Σημείωσις. Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐτονίσσαμεν, ἡ ἐρμηνεία τοῦ «κατέχοντος» (οὐδέτ. καὶ ἀρσενικοῦ) παρὰ Παύλῳ ἀποτελεῖ ἐν τῶν δυσκολωτέρων προβλημάτων τῆς ἐρμηνείας τῆς Κ. Διαθήκης. Αἱ καταβληθεῖσαι σχετικῶς προσπάθειαι ὑπῆρξαν ἀνεξάντλητοι καὶ ἐν πολλοῖς διάφοροι ἀλλήλων, ἴσως δὲ ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἐπλησίασε περισσότερον τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ἐδήλωνεν ἀπεριφράστως τὴν ἄγνοιάν του ὡς πρὸς τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου: «Ego prorsus quid dixerit (Apostolus) me fateor ignorare. Suspiciones tamen hominum, quas vel audire vel legere potui, non tacebo»⁷⁰. Παρὰ ταῦτα δὲν νομιζόμεν ἐντελῶς ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὀρισμένας ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐρμηνευτικῶν προσπαθειῶν⁷¹, καὶ μάλιστα χάριν τῆς ἱστορίας τῆς ἐρμηνείας.

(Συνεχίζεται)

69. K. W. Clark, The Meaning of ἐνεργέω and κατεργέω in the N.T. ἐν Journal of Biblical Literature, LIV, 1935, σελ. 93-101.

70. De civ. Dei, 20,29, M.P.L. XLI, 686.

71. Ἱστορίαν τῆς ἐρμηνείας βλέπε ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Bornemann, σελ. 400-459, 538-708. Von Dobschütz, σελ. 291-297. Wohlenberg, σελ. 176-223. J. Vosté, σελ. 263-288. Περαιτέρω W. Bousset, Der Antichrist in der Ueberlieferung des Judentums, des N.T. und der alten Kirche, Goet. 1825. E. Wadstein, Die eschatologische Ideengruppe, Antichrist, Weltsabbat, Weltende und Weltgericht, Leipzig 1896. J. Geffcken, Die Sage von Antichrist, ἐν Preussische Jahrbüch., 2. CII, 1900, σελ. 385-399.